

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

TROSERFARING I FORKYNNELSEN

En analyse av Carl Fredrik Wisløffs forkynnelse i teori og praksis – med særlig fokus på troserfaringen

Oddvar Hunemo

Veileder

Hallvard Olavson Mosdøl, førstelektor i praktisk teologi ved Det teologiske Menighetsfakultet

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved

Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen

Det teologiske Menighetsfakultet, 2016, vårsemester

AVH505: Masteravhandling 30 ECTS

Erfaringsbasert master i KRLE/Religion og etikk

INNHold

1. Innledning 4

Forkynnelse i teori og praksis

Noen ord om mannen – og oppgaven

Erfaringsbegrepet

Problemstilling og avgrensning

Struktur

2. Materiale og metode 8

Kritisk selvrefleksjon

Stort materiale satt i system

Tabell og oppstilling av materialet

3. Wisløff som homiletiker 13

«Men, men, men...»

Wisløff og troserfaring

Grunnsynet i Wisløffs prekenforståelse

Forkynnelse som en bro mellom mennesker

«Høyst personlig»

«En bror mellom brødre»

Foreløpig oppsummering

4. Analyse av tekstgjennomgørelser 22

Tekstgjennomgørelsene i kontekst

Jesus hos Marta og Maria, Lukas 10;38-42

Generaltema

Tema

Anekdoter og hverdagsspråk

Falsk åndelighet

Det ene nødvendige

Anfektelser

Selvironi og humor

Ekte og autentisk

Noen sentrale elementer i Wisløffs forkynnelse

Troserfaring i teori og praktisk forkynnelse

Wisløff i dialog med nyere homiletikk

Oppsummering

5. Drøfting 41

Mellom det subjektive og objektive i teologien

Kritikk fra objektiv side i teologien

Kritikk fra subjektiv side i teologien

Apropos

6. Oppsummering 51

7. Litteraturliste 54

TROSERFARING I FORKYNNELSEN

En analyse av Carl Fredrik Wisløffs forkynnelse i teori og praksis - med særlig fokus på troserfaring

1. INNLEDNING

Forkynnelse i teori og praksis

Som predikant og formidler har jeg vært nysgjerrig på hva som gjør en preken hørbar. Hva er kjennetegnet på en type 'levende forkynnelse', som er av en slik art at tilhørerne ønsker å komme igjen og igjen? Det er ikke naturlig å sette seg i benker og sitte vondt og hardt lenge. Ulempen kan imidlertid veies opp hvis man opplever at forkynnelsen engasjerer, har betydning for livet og handler om noe som er vesentlig. Forkynnelsen må relatere seg til *erfaring* på et eller annet vis.

I denne oppgaven har jeg valgt å undersøke hvilken rolle *troserfaring* spiller i forkynnelsen til Carl Fr. Wisløff (1908-2004). Wisløff er valgt av flere grunner. For det første preget han flere generasjoner predikanter fra 1950-tallet og framover. Jeg har selv både hørt Wisløff tale til forsamlinger, i tillegg til at jeg fulgte hans undervisning og tekstgjennomganger som student. Den avgjørende årsaken til at jeg har valgt Wisløff er likefullt at han underviste i homiletikk ved Det teologiske Menighetsfakultet samtidig som han praktiserte som forkynner. Det er interessant å spørre seg; hvordan er forholdet mellom teori og praksis i Wisløffs prekenforståelse? Og hvilken funksjon har *troserfaring* i hans homiletiske univers?

Jeg vil undersøke dette problemfeltet gjennom å se på hvordan Wisløff framstiller troserfaring i sin homiletikk «Ordet fra Guds munn» (1951) kombinert med at jeg analyserer hvordan han omtaler og anvender denne typen erfaringer i sine taler. Et omfattende materiale av Wisløff-prekener finnes digitalt som mp3-filer. Det var oppdagelsen av dette materialet som opprinnelig inspirerte meg til å sette i gang med studien.

Noen ord om mannen - og oppgaven

Carl Fr. Wisløff var rektor ved Praktikum på Menighetsfakultetet fra 1947 til 1959, og professor samme sted fra 1961-1975. I tillegg var han fast gjest på Fjellhaug skoler med tekstgjennomganger, taler og foredrag. Han talte en rekke ganger i NRK, og reiste rundt i landet og forkynte på gudstjenester og møter. Kirkepolitisk vil han kunne bli karakterisert

som lavkirkelig, med sterke bånd til Indremisjonen og Norsk Luthersk Misjonssamband. Han ga ut en rekke bøker fordelt over flere tiår. Mest kjent er boken «Jeg vet på hvem jeg tror» (1946). I 1951 kom Wisløff ut med boken «Ordet fra Guds munn», en homiletikk som ble utgitt i mange opplag. Dessuten finnes det et omfattende materiale med opptak av taler, tekstgjennomgørelser og foredrag som Wisløff holdt.

Man kunne kanskje forvente at en konservativ professor og teolog ville framstå som ‘saklig og distansert’ med fokus på analyse av «hva som står skrevet». Det er ut fra denne typen antakelser interessant å registrere at Wisløff i stor grad demonstrerer det *motsatte* av professoral distanse. Han framstår som svært *personlig* i sin forkynnelse. Analysen viser hvordan dette kommer til uttrykk blant annet gjennom anekdoter og fortellingsstoff. Wisløff illustrerer prekenen med historier fra fortid og nåtid. Han er heller ikke redd for å fortelle om egne flauter i praktisk kristenliv, eller erkjenne at også han er påvirket av ”verdslighet” og ”falsk religiøsitet”.

Arbeidet med Wisløffs prekenforståelse har bidratt til å bekrefte min oppfatning av at forkynnelsen må være personlig, og at forkynnelsen er personavhengig. Dette blir også framhevet i nyere homiletisk teori (Nordhaug 2000, Gaarden 2015). Videre er det interessant å registrere at det *er* forskjell på teori og praksis hos Wisløff. Dette finner man ut når man sammenligner hva Wisløff skrev i ”Ordet fra Guds munn” (1951) og det han gjør på prekestolen. Dette tilsier at det er relevant med en empirisk tilnærming til prekenfaget. Funnene i oppgaven understreker samtidig betydningen av at opplæring av predikanter bør foregå i vekselspill mellom teori og praksis. Wisløff poengterer at man ikke kan skille sak og person, og heller ikke sak og form. I følge Wisløff kan ikke evangeliet bli rett forkynt uten at forkynneren har *troserfaring*. Det må til for at predikanten på en sakssvarende måte kan bruke ord og bilder i forkynnelsen slik at forkynnelsen får ”hverdagsdrakt”. Hovedsaken er at predikanten står fram med troverdighet, er nærværende under selve prekenhendelsen og har kontakt med forsamlingen.

Før jeg ytterligere spesifiserer problemstilling, materialet og metode kan det være nyttig å minne om følgende: Selv om Wisløff mener en sak er av ”vesentlig betydning” for forkynnelsen, nøyter han seg ofte med å omtale saken i parentes. Det hender dessuten at han utelater å skrive om tema. Dette mener jeg kan føre til mistolkning av Wisløffs faglige posisjon, noe følgende eksempel illustrerer.

Hallvard Olavson Mosdøl og Tore Skjæveland har skrevet en artikkel der de kommer med følgende konklusjon: «Wisløff har eit avdempa forhold til struktur» (Tidsskrift for Praktisk

Teologi 2013: 33). Påstanden kommer som et resultat av at de har analysert 1951-utgaven av ”Ordet fra Guds munn”. Der har de funnet ut at et kapittel om struktur i prekenen er fjernet i senere utgaver. På dette grunnlag konkluderer de med at struktur ikke er et viktig anliggende for Wisløff. Hvis de hadde hørt tekstgjennomgåelsene til Wisløff, ville de neppe konkludert på denne måten. Wisløff underviser om struktur i nesten hver tekstgjennomgåelse, blant annet ved gjennomgang av teksten i Johannes 10.23-38. I den sammenheng nevner han spesielt at det må være orden i en preken, det vil si: Preken må ha et tydelig tema.. Og han fortsetter: «For jeg har gjentatt så ofte og *repetitio est mater studiorum*: Temaet er intet annet enn uttrykket for prekenens enhet i en sum».

Wisløffs tale om tema og struktur er eksempel på at han kan ha viktige ting å si om prekenen som ikke kommer til uttrykk i «Ordet fra Guds munn» (1951). Skal man få et adekvat innblikk i Wisløffs prekenforståelse, må man følgelig forholde seg til et bredere materiale enn bare hans skriftlige produksjon. Det er interessant å merke seg at temaet «troserfaring» går som en rød tråd både gjennom Wisløffs forfatterskap, hans taler og hans tekstgjennomgåelser. I Wisløffs forkynnelse framstår dette begrepet som så sentralt at det kan forstås som et homiletisk omdreiningspunkt i hans prekenpraksis. Dette tilsier at begrepet representerer en interessant innsteg til en studie av Carl Fredrik Wisløff som homiletiker og predikant.

Erfaringsbegrepet

I oppgaven kommer jeg til å skjelle mellom begrepene trosopplevelse og troserfaring. Med trosopplevelse viser jeg til enkeltopplevelser av mer flyktig karakter, som kan knyttes til troens liv. Med troserfaring sikter jeg til det som berører dypere, til en form for erkjennelse som former og endrer liv. Troserfaring kan forstås som indre bearbeidelse av spirituelle inntrykk, som bønnhørelse, omvendelse og opplevelser av Guds nærvær.

Troserfaring hos Wisløff har flere betydninger. Direkte synes troserfaringen å knyttes til hans erkjennelse generelt og troserkjennelse spesielt. Troserfaringer er først og fremst fortellinger om resultatet av Guds handlemåter med mennesker i nåtid og fortid. Troserfaringen er selve grunnerkjennelsen av kristenlivets kår i denne verden, men også uttrykk for «den Dødskamp der er Troens Fødsel», slik Kierkegaard sier det (2008:138).

Troserfaringen spiller en avgjørende rolle i Wisløffs forkynnelse. Uten den ville han være ”hjelpeløs”, sier han selv. Troserfaringen bidrar til at forkynnelsen får ”hverdagsdrakt” slik at Guds ord kan bli applisert på tilhørerne (1978:47). I samtale med Egil Sjaastad understreker

Wisløff dette: «De personlige kampene i en predikants liv blir ofte til velsignelse for predikantens forkynnelse» (1982:76).

Problemstilling og avgrensning

Hovedspørsmålet i oppgaven er som følger:

Hvilken betydning og funksjon har troserfaringen i Carl Fredrik Wisløffs prekenforståelse?

Spørsmålet knyttes særlig til forholdet mellom teori og praksis i Wisløffs prekenteologi og troserfaringens betydning i praktisk forkynnelse. Underspørsmålene er formulert på denne måten:

- Hvilken betydning har predikantens egen troserfaring i forkynnelsen?
- Hvordan kan man begrunne bruk av troserfaring i forkynnelsen?
- Hvordan kan man gjøre bruk av troserfaring i forkynnelsen?

Jeg vil først forsøke å besvare disse spørsmålene ved en gjennomgang av ”Ordet fra Guds munn” (1951). Derfra vil jeg gå til Wisløffs muntlige tekstgjennomgørelser (digitale opptak) for å analysere hvordan troserfaringen kommer til uttrykk i Wisløffs prekenpraksis. Til slutt vil jeg forsøke å sette Wisløffs syn på troserfaringen i dialog med noe av det som i dag skrives innen teologi og homiletikk om troserfaring.

Det er mange tema Wisløff tar opp i sine tekstgjennomgørelser, som han åpenbart mener er viktige. Vi kan nevne forholdet til den katolske kirke, kirkeordning og liturgi, bibelsyn og økumeniske spørsmål. Disse forholdene blir ikke berørt i denne oppgaven da oppgaven har et homiletisk sikte.

Struktur

Etter en innledningsdel presenterer jeg oppgavens metodekapittel. I dette har jeg valgt å redegjøre for materiale og analysestrategi. Jeg presenterer en egenprodusert oversikt som systematisk viser tekstgjennomgåelsene og sammenheng med oppbyggelseslitteratur.

Teoridelen består av en kirke- og dogmehistorisk framstilling med særlig vekt på ”troserfaring” slik dette begrepet ble forstått fra første del av 1900-tallet og framover.

Teoridelen hoveddel er en presentasjon av Wisløffs prekenteologi slik den kommer til uttrykk i ”Ordet fra Guds munn” (1951). Analysedelen består i en dybdeanalyse av Wisløffs tekstgjennomgørelser. Jeg har analysert åtte tekstgjennomgørelser, men velger ut en case til presentasjon i selve oppgaven. Drøftingsdelen gir plass til vurderinger og drøftelser av troserfaring hos Wisløff. Jeg forsøker å anlegge en samtale mellom teori og praksis i Wisløffs

forkynnelse, men også en dialog om hvordan forkynnelsen kan virke i møte med dagens samfunn og virkelighet. Wisløffs forkynnelse inviterer til et kritisk blikk på den teologi og det samfunn vi lever i. Dette kommer jeg inn på i oppgavens avslutningsdel.

2. MATERIALE OG METODE

Fokus i oppgaven er troserfaring i Carl Fr. Wisløffs prekenforståelse, slik den framstilles teoretisk og praktisk. På bakgrunn av dette, har jeg valgt å forholde meg til følgende materiale: muntlige opptak av Wisløffs forkynnelse, fire av hans oppbyggelsesbøker, hans homiletikk «Ordet fra Guds munn» (1951) samt sekundærlitteratur om Wisløff. I tillegg har jeg gjort undersøkelser om hvordan troserfaring er fremstilt både i teologiens historie og i nyere teologisk litteratur.

Etter å ha lest «Ordet fra Guds munn» (1951), festet jeg meg særlig ved to avsnitt, og disse har preget mitt valg av analysestrategi. Det første avsnittet viser sammenhengen mellom predikantens egen troserfaring og kommunikasjonen med tilhørerne framstilt i et *hverdagsspråk* (1978:47). Siste del av boken er en methodedel, og i denne oppdaget jeg hvordan en metodisk tilnærming til prekenen har som siktemål å gi tilhørerne hjelp til å gjøre egne troserfaringer (1978:194).

Med dette som fokus gikk jeg til tekstgjennomgåelsene. Ut fra første avsnittet bestemte jeg meg for å lete etter hvordan troserfaring generelt kommer til uttrykk, i tillegg til hvordan predikantens egen tro kommer til uttrykk. Wisløffs begrep «hverdagsdrakt» satte meg på sporet av det hverdagslige. Følgelig måtte analysen rettes mot i hvilken grad prekenen har en realitetsorientering slik at troserfaringer *gjenspeiler* livet og troen slik det faktisk er på godt og vondt. Ordet «drakt» tolket jeg slik at det måtte handle om prekenens ‘innpakningspapir’, altså prekenens form. Uttrykket ”hverdagsdrakt” impliserte at jeg så for meg at jeg kunne forvente en viss grad av uhøytidelig språk, humor, personlig tone og uttrykk for fortrolighet. Samtidig så jeg for meg at jeg kunne forvente at prekenens form ledet ut fra fakultet og kirke, og inn i levd liv og hverdagen.

Med disse perspektivene som analyseredskap valgte jeg å undersøke *tekstgjennomgåelsene* gjennom nærlesing, eller rettere sagt nærlytting. Jeg bestemte meg for å høre etter tonefall, små kremt, nærhet og varme i stemmebruk, humor og undertoner, muntlig eller skriftlig språkføring, brudd og stotring i taleføringen, gjentakelser og repetisjoner av ord og setninger, samt bruk av slang og dialektord.

Hvis en preken skal ha en hverdagslig form må det også bli tydelig hvorvidt predikanten er opptatt av å bruke eksempler og fortellinger både til variasjon og som illustrasjoner tilhørerne kan nikke gjenkjennende til. Predikanten trenger ikke nødvendigvis si akkurat det folk vil, men han må vise interesse for deres hverdagsliv og vise at han har mottakerbevissthet hvis prekenen skal ha ”hverdagsdrakt”. Predikanten må bry seg om de som hører på, og han må ha noe på hjertet.

Det andre avsnittet jeg festet meg ved i «Ordet fra Guds munn» (1951) framhever en prekenmetode inspirert av Luthers måte å preke på. Luther anvender analogier fra Bibelen på tilhørerne med tanke på at tilhørerne, i følge Wisløff, skal gjøre sine *egne* trosopplevelser. På bakgrunn av dette begynte jeg å undersøke tekstgjennomgåelsene på nytt, og syntes å se at Wisløff brukte denne metoden relativt konsekvent i sine tekstgjennomgåelser. Dette opplevde jeg som overraskende. Jeg hadde ikke forventet at Wisløff skulle anse en metode som et redskap til å føre mennesker fram til egne trosopplevelser.

Etter å ha undersøkt «Ordet fra Guds munn» og hørt tekstgjennomgåelsene, oppdaget jeg at generaltema og tema ble tatt fram og presisert som noe viktig i praktisk talt hver tekstgjennomgåelse. Samtidig kunne jeg ikke finne noe av dette i «Ordet fra Guds munn» (1951). Jeg trakk følgelig den slutningen at tekstgjennomgåelsene ville vise hvordan Wisløff i *praksis* anvendte sin teori. I tillegg ble jeg interessert i å undersøke om jeg kunne finne noe som Wisløff i praksis viste at var viktig, men som bare i begrenset grad ble framhevet skriftlig.

Etter hvert valgte jeg å analysere 8 tekstgjennomgåelser. Jeg fant lite variasjon i oppbygningen. På den annen side var det variasjon i både innhold og eksempler som gjorde at alle prekenene kunne oppleves forskjellig. Dette fikk konsekvenser for hvordan jeg har valgt å presentere analysen. I utgangspunktet tenkte jeg at det kunne være riktig å presentere fire tekstgjennomgåelser. Når jeg oppdaget at de fleste av Wisløffs tekstgjennomgåelser er bygd opp bortimot identisk, ville flere eksempler føre til mye repetisjon i framstillingen og bli for omfattende. Jeg bestemte meg på denne bakgrunn for at *en* tekstgjennomgåelse var tilstrekkelig til å vise hvilken mal Wisløff bruker.

I casen som analyseres, presenteres Wisløffs tekstgjennomgåelse av Lukas 10; 38-42 om Marta og Maria. Det er flere grunner til at akkurat denne tekstgjennomgåelsen er valgt. For det første er det en tekst som er karakteristisk for tekstgjennomgåelsene til Wisløff. Dessuten er det en tekst han omtaler som en tekst han aldri blir ferdig med. Jeg har analysert både analoge og digitale opptak, men valgte et digitalt opptak til presentasjon fordi jeg dermed kan

foreta henvisninger, og andre kan sjekke mine henvisninger. Digitale opptak har også andre fordeler framfor analoge opptak. I digitale opptak kan man enkelt undersøke uttrykk som for eksempel kremting og stotring. Man kan stoppe opptaket raskt og presist ved behov.

Kritisk selvrefleksjon

Jeg har vært elev av Wisløff, og hadde som student en gjennomgående positiv opplevelse av dette. Det er følgelig en fare for at jeg er for lite kritisk til Wisløff. På den annen side kan nettopp bevisstheten om dette føre til at jeg tar meg til en mer kritisk holdning enn jeg har grunnlag for. Omfanget av materialet, og min egen forhistorie kan føre til at jeg kan 'høre' noe som jeg husker at jeg har hørt tidligere. Problemet er å kunne dokumentere dette. Jeg har ingen datamaskin som kan gjenkjenne ord eller uttrykk, eller oppfatte underliggende budskap slik at jeg kan søke på en hensiktsmessig måte i materialet. Alternativet er å transkribere opptakene, men det ville kreve mer ressurser enn det rammene for oppgaven tilsier. Dessuten vil en transkribering også kunne miste nyanser og elementer i tekstgjennomgåelsen som har betydning for oppfattelsen. Når studenter ler litt forsiktig, tolker jeg det som at de oppfatter noe som humoristisk. Men det kan også være uttrykk for usikkerhet i hvordan de skal kommunisere med Wisløff. Min oppfattelse er derfor en tolkning. Framstilling av kirkerom og kontekst bygger på det lille jeg selv har av minner, og kan ikke tillegges vesentlig vekt. Likevel har jeg forsøkt meg på en beskrivelse for å vise hvordan jeg oppfattet situasjonen, og for å poengtere at tekstgjennomgåelsene foregikk i en kontekst.

Stort materiale satt i system

På dybde.org finnes det mer enn 200 opptak av Wisløff der han taler, holder foredrag, driver undervisning og har tekstgjennomgåelser. Jeg har funnet 14 digitale tekstgjennomgåelser (www.dybde.no). Personlig har jeg i tillegg 17 opptak med tekstgjennomgåelser av Wisløff fra skoleåret 1977/1978.

Dybde.org har kun samlet tekstgjennomgåelsene i en ganske tilfeldig rekkefølge. Før endelig analyse, ble det derfor ordnet med en oversikt som følger under. Det kan knyttes en viss usikkerhet til om alt som står under rubrikken «Tekstgjennomgåelser» i dybde.org virkelig er det. Åpenbare tekstgjennomgåelser har omtrent 12Mb lengde. Etter et slikt kriterium er det i så fall 14 tekstgjennomgåelser i materialet.

Arbeidet viste at tekstgjennomgåelsene også hadde enkelte paralleller i Wisløffs oppbyggelsesbøker. I forhold til saklig innhold virker det å være stort samsvar mellom innholdet i tekstene og i tekstgjennomgåelsene. Derfor kan jeg i analysen like gjerne henvise

til teksten slik den står i boken og referere til sidetall, like gjerne som jeg refererer til det som blir sagt muntlig i tekstgjennomgåelsen.

Tekstene refereres som anbefalt med for eksempel (1976:146) for å vise til boken «Lyset skinner i mørket» fra 1976 med angitt side 146 som henvisning. Tilsvarende måte å henviser til i de muntlige opptakene, har jeg måttet finne ut selv ved å lage et eget system. Det ville bli for uoversiktlig hvis jeg skulle legge ut lenke fra internett til alle sitatene. Derfor har det blitt gjort på den måten at tiden settes i parentes på følgende måte (20.10). Det betyr at man kan finne det Wisløff sier 20 minutter og 10 sekunder inne i det aktuelle opptaket.

Jeg er nøye med å skrive hvilken tale det refereres til med teksthenvisning. Henvisning til kirkeåret er ikke gjort fordi både navn på søndagene og tekstrekkene har endret seg siden Wisløff holdt sine tekstgjennomgørelser. Dermed ville den måten å referere på kunne virke forvirrende. Det er altså ikke samsvar mellom Wisløffs betegnelse og den dypde.org bruker.

Tabell og oppstilling av materialet

Nedenfor vises en oppstilling av materialet som er undersøkt. Første kolonne viser hvor teksten er hentet fra, neste kolonne viser den søndagens betegnelse som er brukt. Tredje kolonne i parentes viser privat samling kassett med opptak, før fjerde kolonne viser eventuelle parallelle tekster i oppbyggelsesbøker. Oppbyggelsesbøkene det henvises til er følgende: ”Ordet om korset”, 2. opplag (1974), ”Lyset skinner i mørket” (1976), ”Utvelgelsen i Kristus” (1978) og ”Vitnesbyrd om Jesus” (1979). Siste kolonne i tabellen angir tittel eller tema. De tekstene som ikke angis at er på kassett, er å finne på dypde.org (i arkivet under Carl Fr. Wisløff). De digitale opptakene kan være fra 1975 på bakgrunn av hva som blir sagt av Wisløff i materialet. Oppbyggelsesbøkene som er utgitt etter den tid, må man regne med at er skrevet på bakgrunn av disse opptakene:

Oversikt over lydfiler som er analysert

Mt.3.8-10	21.s e. tref	(1977/78-3-a)		Døperen Johannes
Mt.5.13-16	Allehelgenssøndag (13.44MB)		1978: 63	Jordens salt
Mt.6.5-13	5.søndag etter påske	(1977/78-8-b)		Fader vår
Mt.9.1-8	19.s.e. trefoldighet	(1977/78-2-b)		Den lamme mannen
Mt.9.18-26	24.s. e. trefoldighet	(1977/78-4-a)		Jairus datter
Mt.13.44-50	21.søndag etter pinse(12.46MB)		1976: 180	Skatten og perla
Mt.16.21-26	1.søndag i advent	(1977/78-5-b)		Jesus skal dø og stå opp

Mt.16.1-4	26.søndag etter pinse (13.21MB)	1978: 71	Krav om tegn
Mt.22.34-46	18.s.e.trefoldighet (1977/78-2-a)		De to store bud
Mt.25.1-13	Domssøndag (10.56MB)	1978: 30	De ti brudejomfruer
Mt.25.31-46	Domssøndag (13.07MB)	1979: 124	Dommen
Mk. 2.18-28	18.søndag etter pinse(9.61MB)	1979: 91	Sorg og glede i kristenlivet
Mk.9.17-29	2.søndag i faste (28.78MB)		Den stumme ånd
Lk.1.46-55	Maria budskapsdag (1977/78-6-b)		Marias lovsang
Lk.4.16-22	1.søndag i advent(13.34)	1976: 8	Aktuell preken
Lk.7.11-17	16.s.e.trefoldighet (1977/78-1-a)		Enken i Nain
Lk.7.36-50	2.søndag i faste (1977/78-6-a)		Kvinnen tilgitt synd, - salve
Lk.1(0).38-42	16.søndag etter pinse (12.3MB)	1978: 21	Marta og Maria
Lk.12.35-40	2.søndag i advent (1977/78-5-a)		Vær forberedt
Lk.12.50	Fastelavenssøndag(36.04)		Ikke fred, - strid
Lk.13.23-30	Bots og bededag (12.5MB)	1979: 106	Nådens dør(Den trange port)
Lk.14.1-11	17.s.e.trefoldighet (1977/78-1-b)		Helbrede på sabbaten?
Lk.17.20-30	26.søndag etter pinse (13.37MB)	1976:38	Når Guds Rike kommer
Joh.6. 1-15	4.søndag i faste (26.96MB)	1974: 86	Jesus metter 5000
Joh.6.37-40	25.søndag etter pinse (13.13MB)	1979: 115	Å komme til Jesus
Joh.9.1-9	20.søndag etter pinse(13.16MB)		Den blidfødde
Joh.10.23-38	22.søndag etter pinse (12.02MB)	1979: 99	Vet du hvem Jesus er?
Joh.11.17-27	17.søndag etter pinse(12.29MB)	1979: 82	Jesus og Marta
Joh.12.12-24	Palmesøndag(37.61MB)		Jesus rir inn i Jerusalem
Joh.12.12-24	Palmesøndag (1977/78-7-a)		Jesus rir inn i Jerusalem
Joh.14.1-11	3.søndag etter påske (34.92MB)		Veien, sannheten og livet
Joh.14.1-11	3.søndag etter påske (1977/78-8-b)		Veien, sannheten og livet
Joh.14.15-21	Pinsedag (1977/78-9-b)		Jeg kaller dere venner
Joh.15.10-17	4.søndag etter påske (1977/78-8-a)	1979: 18	Jesus og hans venner
Joh.17.9-17	6.søndag etter påske (1977/78-1-a)	1979: 27	Jesus ber for Guds folk
Joh.18.33-37	1.søndag i advent (47.57MB)		Jesus for Pilatus
Joh.18.33-37	1.søndag i advent (1977/78-4-b)		Jesus for Pilatus

3. WISLØFF SOM HOMILETIKER

«Men, men, men...»

Egil Sjaastad har i antologien om Wisløff (2008) skrevet en artikkel der en overskrift lyder slik: «Vel og bra, men...» (2008:145). Sjaastad tolker Wisløff på den måten at Wisløff i grunnen ikke vil at man skal bry seg særlig med det han nevner *først*. Det er det som kommer *etterpå* man skal ha fokus på. Jeg vil hevde at en slik tolkning står i fare for å mistolke Wisløff. Årsaken er at man kan komme til å underkjenne betydning av saksinnhold som Wisløff sier er «veldig viktig». Ved å tolke Wisløff slik det kan se ut som om Sjaastad gjør, kan man komme til å tolke Wisløff slik at han på flere punkter motsier seg selv.

Dette kan illustreres med eksempel fra «Ordet fra Guds munn» (1951). Der skriver han blant annet om betydningen av tankeutveksling med mennesker med en annen livsinnstilling.

Wisløff skriver kort og avslutter typisk: «Dette er dog rent praktiske spørsmål, som vi her ikke skal gå nærmere inn på» (1978: 80). Wisløff sier «dog» som uttrykk for at han synes å ville tone saken ned. Men betyr det at selve saken ikke er viktig? En slik tolkning strider mot det Wisløff skriver senere på samme side: «La det være nevnt at tankeutveksling med mennesker av en annen livsinnstilling er meget nyttig for en forkynner» (1978:80). Hvorfor skriver han så kort om det som er «meget viktig»? Jeg tror vi må forstå det polemisk.

Underforstått i Wisløffs tankegang er dette noe "alle" er opptatt av. Noen andre kan til og med være *for* opptatt av denne siden av forkynnelsen. Derfor trenger ikke Wisløff si noe om det. Men selv om han sier lite eller ingen ting om det, betyr ikke det at det *ikke* er viktig. I andre sammenhenger kan han derfor uttrykke seg på en annen måte.

Dette kan også illustrere det saklige poenget at også *jeg* må tolke Wisløff. Når jeg forsøker å framstille Wisløffs teoretiske ståsted i forhold til forkynnelsen, er framstillingen farget av mine forventninger og forforståelse knyttet til hva jeg tror jeg vil finne. Derfor har jeg begrenset tro på at jeg klarer å framstille Wisløff på en 'objektiv måte'. Men mitt bidrag kan kanskje komme med nye perspektiver på Wisløff. Ved at jeg undersøker tekstgjennomgåelsene, kan man se sammenhengen mellom innhold og form i prekenen. Dermed kan man lettere se betydningen av å holde prekener som er muntlige og personlige i formen.

Wisløff og troserfaring

Egil Sjaastad har skrevet en artikkel i TPT 1-2012 med overskriften «Troserfaringen i forkynnelsen ifølge Carl Fr. Wisløff. Hans hovedfokus har vært å forstå troserfaring hos

Wisløff i lys av dialektikken lov og evangelium. Wisløffs teori er inspirert av Olav Valen-Senstad og Franz Pieper. Konklusjonen er at religiøse «opplevelser og personlige gudserfaring kan verken løsriver fra eller sideordnes/overordnes Skriften som den normerende norm for forkynnelse og lære» (2012: 38).

Denne oppgaven har ikke fokus på dialektikken lov og evangelium, men på forholdet mellom Wisløffs prekenteori og prekenpraksis. Wisløff sine faktiske prekener (slik vi møter dem i lydfilene) gjenspeiler i større grad enn hans klassiske lærebok i homiletikk "Ordet fra Guds munn" (1951) arven fra pietismen, erfaringsteologi og ikke minst Ole Hallesby. I tillegg finner man en større vekt på Luther som et prekenideal ved å se i praksisdelen av "Ordet fra Guds munn" enn i prinsippdelen, der arven fra Pieper og Valen-Senstad dominerer. Med det fokuset kommer andre trekk i Wisløffs prekenteologi klarere fram, sammenlignet med bildet vi får gjennom Sjaastads artikkel.

Wisløff så på Olav Valen-Senstad som en venn og en veiviser. Ragnar Skottene skriver at Valen-Senstad «identifiserte seg med den ortodokse «gammelprotestantismen» fra reformasjonen. Han fant at denne teologien var ført videre "ren og uforfalsket" i den pietistiske tradisjon fra Pontoppidan og hevdet selv å ivareta det beste i arven fra Hans Nielsen Hauge og Carl Olof Rosenius»¹. Det er ikke langt unna at det samme kan sies om Carl Fr. Wisløff. Likevel må bildet kompletteres. Wisløff har sagt noe ganske klart om hvem som var hans inspirasjonskilder. I intervju med Sjaastad angir Wisløff sine viktigste læremestre. Først nevnes Wisløffs far: «Hans kristentro preget hele hans ferd» (1982:16). Den andre læremester er Ole Hallesby. Der møtte Wisløff det sterke *enten – eller*, og den klare forskjellen mellom alminnelig religiøsitet og sann kristendom. Forkynnelsen måtte sikte på vekking og omvendelse (1982: 33).

Som hjelpeprest i Vaterland lærte Wisløff betydningen av å tale enkelt og folkelig. Det lærte han av Anna Iensen. Dette kan vi forstå ved en fortelling om et utbrudd fra en kar etter prestens preken: «Ja, korte vitnesbyrd og en klunk på gitar'n, det går til hjertet!» (1982:52). Videre la Anna Iensen vekt på betydningen av omvendelsen (1982:53). Gjennom Anna Iensen ble han også fortrolig med skriftene til Rosenius. Hovedsaken er at troende mennesker må se bort fra sin egen fromhet. «De har fått se: Jeg er en forlatt synder, men frelst ved troen på Jesus!» (1982: 54). Den fjerde læremester var leserne i Birkenes. Der møtte han bedehus og lekmannsarbeid i praksis. Det var noe helt nytt. «Jeg trengte tid til å venne meg til det. Jeg

---

¹ https://nbl.snl.no/Olav_Valen-Senstad

følte det den gangen, og jeg har følt det siden, at en ny dimensjon åpnet seg for meg. Jeg kunne se landets folkelige vekkelser i en større sammenheng enn før. Jeg fikk flere momenter inn i mitt syn på kirke og kristendom. Og der har det selvstendige lekmannsarbeid en ruvende plass» (1982:61).

Videre nevnes Nils Seim som inspirasjonskilde. Han ledet ungdomsarbeidet i Vaterland.

«Jeg skylder ham mye i så måte», sa Wisløff. Det gjelder å holde fast på hva som er det første og viktigste, - nemlig Guds Ord. Man må begynne i sentrum, og man må fortsatt ha Guds Ord og kallet til omvendelse som midtpunkt og tyngdepunkt. «Nils Seim visste å holde stø kurs her. Ordet om Jesus og kallet til omvendelse og tro dominerte hele hans virksomhet» (1982:57).

Fra studietiden nevner Wisløff flere venner som han også står nær teologisk: Olav Valen-Senstad (1982:77), Tormod Vågen(1982:87), Øivind og Knut Andersen. Men han hadde også nært vennskap til Henrik Hauge og Stephan Tschudi. I tillegg til disse som blir nevnt i intervjuene, er det to navn som ytterligere må nevnes, og som Sjaastad tar fram i antologien om Wisløff fra 2008. Det er biskop Johan Christian Heuch (1838-1904) og Søren Kierkegaard. De står også sentralt i «Ordet fra Guds munn» (1951).

Situert Wisløff

»Ordet fra Guds munn» kom første gang ut i 1951. Wisløff var da 43 år gammel og familiefar. Allerede i 1946 hadde han kommet ut med sin troslære med tittelen «Jeg vet på hvem jeg tror». Wisløff begynte som rektor ved Praktikum på Menighetsfakultetet i 1947. Etter praktikum i 1932, var han først hjelpeprest i Vaterland til 1936 og sogneprest til 1940. Deretter var han sogneprest i Birkenes til han begynte på MF.

I samtale med Sjaastad forteller han selv at «Ordet fra Guds munn» ble til dels som resultat av notater fra studieopphold i Lund, dels som resultat av forelesninger på MF. Han skrev ned slik han ville ha det i en bok etter at han hadde holdt forelesningene (1982: 84). Wisløff forteller at målsettingen med boken var å vise at en forkynner er en *budbringer*. Dessuten ville han understreke at det ikke er predikantens oppgave å svare på alle slags spørsmål som er oppe i tiden. Predikanten skal lære folk å stille de riktige spørsmålene og gi dem svar ut ifra Guds Ord i Bibelen. Menneskene skal ikke avgjøre hva som er aktuell forkynnelse. Det er Skriften som må være utgangspunktet for hva som er aktuelt og ikke. I tillegg ønsker Wisløff å advare mot en uheldig betoning av dåpen. Wisløff siterer Gisle Johnson som hevdet at slik

dåpsforkynnelse hindret vekkelse. Til slutt sier Wisløff at det var et ønske med boken å presisere at Gud kaller hver enkelt inn til et personlig, bevisst forhold til Jesus.

Grunnsynet i Wisløffs prekenforståelse

Utgangspunktet i Wisløffs tenkning er at forkynnelsen dypest sett bare kan ha to kilder. Enten er det i menneskets *jeg* eller i Guds *åpenbaringsord*. Enten er forkynnelsen uttrykk for menneskers forestilling om Gud, eller så er det uttrykk for Guds budskap til menneskene (1978:62). Wisløffs prekenteologi har som motsetning tenkningen i den liberale teologi. Når forkynnelsen starter med betoning av den kommunikative betydning i forkynnelsen, så er det for Wisløff som et rop om å danse rundt gullkalven eller bygge kopi av templet i Samaria. Det er et uttrykk for at menneskene vil lage Gud i sitt bilde, og dette er selve det typiske ved avgudsdyrking i Wisløffs forståelse. Da blir forkynnelse redusert til almenreligiøsitet, psykologi og filosofi, ikke sann, kristen forkynnelse.

Dessuten blir forkynnelsen uaktuell og uten interesse for tilhørerne: «All ære til presten, men hans eventuelle private meninger om åndelige spørsmål har virkelig ikke den interesse at de kan gjøre regning med en menighets oppmerksomhet søndag etter søndag» (1978: 22). Hovedspørsmålet er derfor i følge Wisløff hva som skal virke styrende og gi retning på forkynnelsen. Er det Guds åpenbaringsord eller menneskers forestilling om Gud? Her tar han klar stilling og front mot det han definerer som sin hovedmotstander; liberal teologi. Når kilden for innholdet er bestemt, blir neste spørsmål: Er det forkynnelse *hva* eller forkynnelse *hvordan* som skal bestemme retningen i forkynnelsen? For Wisløff synes svaret helt klart å ligge i *hva* - i Guds åpenbaringsord.

Dette vil ikke si at Wisløff er mot å ta hensyn til retorikk, eller ikke har sans for pedagogiske og psykologiske aspekt ved forkynnelsen. Han betoner sterkt betydningen av forkynnelse som sjelesorg, hjelp til mennesker, klar oppbygging av prekenen og enkelt og forståelig språk. Dette vil komme klart til syne i prekenanalysen. Poenget for Wisløff er å tale mot å ha menneskets *jeg* som kilde i forkynnelsen. Forkynnelsen *hva* må ha første prioritet. Forkynnelsen må ha et innhold. Det «må være noe å tygge på for de som hører på, ikke bare luft og marengs», husker jeg at Wisløff sa. I følge Wisløff kan forkynnelse *hva* ikke komme fra menneskers betraktninger om Gud, men det må handle om hva Gud har åpenbart i sitt Ord.

Det mest typiske eksempelet på dette finner vi i kapitlet om aktuell preken i ”Ordet fra Guds munn” i 1978-utgaven (1978: 58-74). Der kan man bli fristet til bare å lese halve kapitlet. Da

kan man få inntrykk av at språk og stil ikke betyr noe for Wisløff. Men leser vi kapitlet til endes, blir forståelsen en annen. Den som skal tale til tidens mennesker, må tale tidens språk, skriver Wisløff. Han foretar et pedagogisk grep som skal vise betydningen av at prekenens «hva» må komme før prekenens «hvordan». Som han ofte sa muntlig for oss som hørte ham: «Det første først!» Han fremhevet noen ganger en pedagogisk lineær tenkning: Først må du tenke slik, før du tenker slik. Først må forholdet til Gud være i orden, så kommer forholdet til nesten. Først må du forkynne lov og evangelium. Deretter kan du tenke på kommunikasjonen som språk, aktiviteter for ungdom. Godt og greit alt sammen, *men det første først*. Derfor må man lese hele kapitlet om aktuell preken for å få tak i poenget. Og med den rette bakgrunnsforståelse, kommer Wisløff til dette poenget:

Forkynnelse som en bro mellom mennesker

«For det er jo på den ene siden så sant som det er sagt, at den som skal tale til tidens mennesker må tale tidens språk» (1978:70). Wisløff tegner et bilde av prekenens språk som en bro.

«Det står noen på hver side, på den ene siden Gud, på den annen side vi syndige mennesker. Broen må være slik at det kan komme noe over den, prekenens språk må så å si ha forankring til begge sider. Prekenspråket må være folkets språk, en må for å bruke Luthers kjente ord, ikke spørre bokstavene i det latinske språk hvordan man skal tale morsmålet, men en må spørre moren i huset, barna på gaten og den menige mann på torget. Denne side av saken er nå i lang tid blitt kraftig understreket, og det er godt og nødvendig» (1978:73).

Og videre:

«Kirken må legge stort arbeid på sitt prekenspråk. Det kan ikke sikres på noen mekanisk måte. Det kan ikke sikres ved en språklig konservatisme som nekter å lytte til folkets tale og som tviholder på salvesfulle uttrykk av kanskje tvilsom verdi. Men saken er heller ikke løst ved at en går til den motsatte ytterlighet, og vraker Bibelens og salmebokens ords katt. Vi skal heller tolke og forklare denne ords katt, for det er til sist å preke» (1978:73).

Brynjulf Hoaas har fortalt om Wisløff at han var i ferd med å bli meget veltalende og elegant i språket. Da gjorde han «holdt» fordi han med vilje ikke ville la alt flyte for elegant. «Snakk mer som folk flest», hadde Wisløff sagt. Med det mente han at man kunne ha litt flere knuter på tråden i den fortløpende framføringen. «Så henger folk lettere med og kjenner deg som en

mann på linje med seg selv». Wisløff var oppmerksom på at for mye eleganse kunne skape avstand. Videre nevner Wisløff at tankeutveksling med folk av annen livsinnstilling «er meget nyttig for en forkynner». «Vi har så altfor lett for å stivne til i vår egen «bås», og så mister man forståelsen av at utenfor vår krets lever mennesker som tenker helt annerledes enn vi» (1978:80).

Når man ellers ser i boken, er det mange uttrykk som bekrefter at Wisløff er opptatt av betydningen av å kunne kommunisere med tilhørerne:

«Predikanten måtte si til seg selv: Du har holdt en dårlig preken. Den var ikke bare slett i formen, det fikk enda så være. Den var fremført uten det rette liv og den rette kraft, og det var verre. Og selve budskapet kom ikke frem som det skulle – det var det verste» (1978:21). Og videre:

«Når forkynnens svake side kommer på tale, tenker vi kanskje først på vår nød for Gud og be ham gi oss mer av ild og glød, mer av Åndens fylde og av nød for den verden som ikke kjenner ham i troen. Vi kunne også tenke på forkynnens formelle skrøpeligheter, de dårlig disponerte og slett fremførte prekenene. Mange ville si at prekenens største mangel i dag er dens utidsmessige språk og uttrykksmåte; prekenens språk holder på å bli ganske uforståelig for alle andre enn de trofaste kirkegjengerne. Om alt dette kunne vi nok trenge å høre atskillig» (1978:29).

«Det kan være godt og nyttig med utsyn og orientering for menigheten i en vanskelig tid, her er et berettiget moment i forkynnelsen. Men bare et moment, substansen må være en annen. Substansen i prekenen, grunnlaget også for det såkalte aktuelle utsyn må være åpenbaringsordets Kristus-vitnesbyrd. Ikke i et dogmatisk foredrag, men i en levende forkynnelsen – inn i vår aktuelle situasjon» (1978: 29).

Igjen ser vi at Wisløff bruker ordet *men*. Det er akkurat som han vil si: Dette er helt riktig. Hovedsaken er at vi bare sørger for å ha det viktigste først. Å preke er dypest sett, i følge Wisløff, å tegne Kristi bilde for menigheten (1978: 40). Arbeidet med hverdagsspråket må ha budskapet om Jesus Kristus og hans frelsesverk som det sentrale. Wisløff mener at målet må være å tolke, forklare og male Kristus korsfestet slik at det får gripe samvittighetene. Da er Guds Ånd virksom – da kommer Gud nær. Da er også forkynnelsen virkelig aktuell (1978: 74).

”Høyst personlig”

Spørsmålet er hvordan det blir «en levende forkynnelse – inn i vår aktuelle situasjon». I følge Wisløff må svaret knyttes til troserfaringen. «Troserfaringen setter oss i stand til å gi ordet hverdagsdrakt, så det kan komme ut til menneskene». Det er da forkynnelsen blir levende, fordi forkynneren har troserfaringer. Ordene blir ikke bare som et foredrag om et emne, men uttrykk for noe som har betydning for predikanten selv, som angår og som griper. Predikanten har som en Kristus-troende tatt budskapet inn i sitt eget hjerte (1978: 48).

«Her er det først og fremst å si at ingen kan forstå evangeliet rett – og derfor heller ikke forkynne det sant og ekte – uten at han i troen har erfart dets sannhet og tilegnet seg det som sin egen åndelige eiendom» (1978: 45). En slik troserfaring er, i følge Wisløff, en umistelig forutsetning for å oppfatte den indre sammenheng i evangeliet. Wisløff henviser til Augustana for å vise at en slik åndelig erfaring er helt umistelig for forkynneren.

Ikke minst viser Wisløff til Luthers «Die selv experientia» (1978:47). Det er en åndelig opplevelse og erfaring som først og fremst henger sammen med «anfektelsen». I følge Wisløff er dette selve kristenstandens grunnvilkår, som handler om den kristnes fortapthet i seg selv og tilbøyelighet til vantro. Og på den andre side Guds stadige nåde for stadige synder, barmhjertighet, trofasthet og hjelp gjennom livets vanskeligheter. Slik kan vi forstå Guds Ord mer og mer ved at vi får bruk for ordet når Gud ved sin hånd fører livet vårt. Denne øvelsen må sees på som en stadig pleie fra Guds side som menneskene stadig må bruke.

Man tror man «kan» evangeliet, men det kan man ikke, i følge Wisløff. En slik tankegang skjuler en falsk intellektualisme. Evangeliet er ikke «ligefrem» og så snart lært slik at man kan tilegne seg det en gang for alle. Evangeliet er fremmed for vår naturlige religiøsitet, og derfor må vi stadig høre det. Vi vil alltid være «nybegynnere i den kunst å tro det» (1978:49).

Livets prøvelser er altså en umistelig del som forkynneren får gå igjennom i Guds skole. Predikanten må erfare selv hvordan ordet tukter og trøster. Evangeliet er et budskap som daglig fører oss gjennom livet til døden, og som vi skal leve ved. Dermed lever også troen i den daglige erfaring i evangeliet som også forkynneren må leve i. «For bare slik kan det bli mulig for ham å applisere evangeliets budskap på de mange livssituasjoner som vi mennesker møter. Forkynneren vil være hjelpeløs om han ikke her har gjort de grunnleggende erfaringer, så han hver dag lever i klar forståelse av kristenlivets egne vilkår» (1978:49). Troserfaringen er derfor en helt nødvendig betingelse for både å kunne dele ordet rett, men også nå ut til menneskene slik at evangeliet blir kommunisert og blir aktualisert til frelse for de som hører på.

En bror blant brødre

Til saken hører det også at Wisløff minner om at forsamlingen under prekestolen ikke er en ensartet hop. Den er en levende menighet. Der i flokken er det etter hans syn et større eller mindre antall mennesker som ikke er kommet til troen. Men menighetspreken er også forkynnelse for folk som er kommet til Jesus og som har tatt imot hans ord. Under normale menighetsforhold skulle disse utgjøre kjernen i forsamlingen. Dette har i følge Wisløff mye å si for forkynnelsen ettersom det gir predikanten en forforståelse for prekensituasjonen.

Under normale menighetsforhold er det slik at predikanten «står som en bror blant troende brødre og deler Guds gode ord med dem» (1978:19). Samtidig må han være klar over at det også sitter noen der som ikke tror. Derfor må hver enkelt preken både inneholde påminnelse og vitnesbyrd om Jesus.

Påminnelsen og vitnesbyrdet må i følge Wisløff få sin plass i prekenen på samme måte som lov og evangelium skal forkynnes. Så lenge en kristen lever her i denne verden, vil han leve i en dobbelthet. En kristen er både rettferdig og synder, nytt og gammelt menneske på samme tid. På den ene side elsker han Gud og lever i evangeliet. Samtidig er det «jeg selv som er gammelt menneske og som er ansvarlig for dets tross mot Ånden» (1978:19). Så lenge en kristen lever i denne verden vil evangeliet være «nytt, merkelig og ufattelig for kjød og blod». Naturligvis vil en kristen høre lov og evangelium med andre forutsetninger enn en ikke-kristen. Men en kristen må også høre det igjen og igjen.

Wisløff forteller flere ganger en anekdote fra et bedehus i Fredrikstad. I det en mann kommer ut derfra, møter han en kjenning som spør: «Kan du ikke snart det dem taler om der inne nå da?». Så blir det svart: «Og du kan vel snart de kjøttkakene som kona di lager, så du trenger dem vel ikke mer?»

Med Luther og Kierkegaard som ideal i søndagens prekentekst

«Ordet fra Guds munn» (1951) er delt i to. Første del av boken framstår som en teoretisk prinsiplære. Det er i den delen jeg har hatt fokus på så langt. I andre del viser Wisløff hvordan ulike tilnæringsmåter til tekstene virker. Der har han blant annet et kapittel som heter: «En preken som lar det historiske bli budskap til oss her og nå» (1978: 192). Idealet for en aktuell og levende preken synes å være presentert der med Luther som læremester. Teksten er hentet fra Lukas 5;1-11, og Luthers preken for femte søndag etter trefoldighet (1968:388).

I følge Wisløff preker Luther slik at historien utspilles i min daglige situasjon med nød for legeme og sjel. «Det er som om Herren sitter i Peters båt ved min egen brygge» (1987:193). Menigheten blir ikke ført i en fantasireise til et fremmed land for å åpne en skattkiste der. Skattkisten åpnes her i vår situasjon. Før det er sagt mange ord i Luthers preken, er tilhørerne midt i sin egen situasjon, og Jesus gjør de samme gjerninger i dag.

Bevegelsen i prekenen er ikke rettet bakover mot det historiske, men bevegelsen går framover slik at Jesus kommer til oss nå. Hvordan skjer det? «Dypest sett er dette alltid Åndens hemmelighet, ingen menneskelig «fremgangsmåte» kan i og for seg formidle dette «Spring» (Kierkegaard) mellom historiens fortid og vår nutid» (1978: 193). Men det synes å skje, i følge Wisløff, først ved at Ordet kommer til oss i vår situasjon. Det andre er at skriftordet «gis anvendelse på vårt liv – med direkte sikte på vår troserfaring».

Den levende forkynnelse må derfor, i følge Wisløff, ut ifra teksten påvise, skildre og tilrettelegge for analogier mellom tekstens historie og våre forhold. De åndelige vilkår som teksthistoriens mennesker levde under er de samme som våre vilkår i dag, fordi den mannen som evangeliene forteller om lever i dag. Analogiene mellom den bibelske historie og våre vilkår skal stille oss ansikt til ansikt med Jesus slik at *tilhørerne kan få hjelp til å gjøre seg sanne troserfaringer*. «Derfor har vi, når vi leser denne prekenen, faktisk en underlig følelse av å være samtidig med Herren. Vi er i Det hellige land – og vi er hjemme i vår daglige tilværelse. Hvordan kan vi være disse to steder på en gang? Ganske enkelt: Vi er i bibelteksten – og vi blir ved bibelteksten ført inn i de sanne åndelige erfaringer med Jesus. Det er hemmeligheten» (1978:195).

Foreløpig oppsummering

Wisløff er tydelig på at troserfaringer verken kan sidestilles eller overordnes *Skriften*. Men det nest viktigste i forkynnelsen synes å være troserfaringene. Og bruk av troserfaringene i forkynnelsen begrunnes i et kommunikasjonsperspektiv; - det er for å nå menneskene. Troserfaringene styrer formen og tonen i forkynnelsen slik at den får ”hverdagsdrakt” og blir til personlig preken. Den personlige prekenen har som siktemål å hjelpe tilhørerne til å gjøre sine egne, sanne troserfaringer. Ved å se denne sammenhengen, blir det tydelig at prekenen tone, form og språk er en helt nødvendig del i den årsakskjeden som fører til prekenens siktepunkt: Omvendelse og fornyelse i troen for de som hører forkynnelse.

4. ANALYSE AV TEKSTGJENNOMGÅELSER

Tekstgjennomgåelsene i kontekst

Carl Fr. Wisløff hadde sin vanlige tekstgjennomgåelse på Fjellhaug en dag i uken der han gjennomgikk førstkommande søndags tekst. Da vi som studenter på Fjellhaug opplevde Wisløff, hadde han talt søndagens tekster i over 45 år. Det var en tekst han vanligvis skulle tale over selv samme uke. Han gikk opp til talerstolen iført jakke og slips med en mappe under armen, som han la fra seg mens han gjorde seg klar. Så ble det sunget en salme før Wisløff ba: «Kjære Herre Jesus...». Allerede da merket vi det: Tonefallet, ikke monotont, men særegent. Og det skulle komme til å prege hele talen.

Ofte kom det en orientering om sammenhengen for teksten i tekstrekket og kanskje noen ord om tekstenes stilling i gudstjenesten gjennom kirkehistorien. Et høydepunkt var å finne tekstens generaltema og deretter spesialtema formulert i en kort setning, før man fant fram til en liten overskrift for det man skulle si. Det ble noen ganger forbløffende enkelt og hverdagslig.

Wisløff holdt fram at man måtte tale enkelt og ha en klar struktur. Stort sett så han ut over forsamlingen med unge studenter, men stjal seg til et glimt i manus. Noen ganger siterte han med blikket festet på studentene. Vi forsto at dette var noe han både kunne godt og levde i. Men han kunne også komme med lengre sitater for eksempel av Kierkegaard og ikke minst salmer av Brorson.

Jesus hos Marta og Maria, Lukas 10;38-42 (16.søndag etter pinse)

Tekstgjennomgåelsen er fra Lukas 10;38-42, 16. søndag etter pinse og finnes også som tekst i ”Utvelgelsen i Kristus” (1978). Det viktigste i denne teksten er eksempler på to fortellinger, og den ene fortellingen handler om Wisløff selv. Historiene kommer ikke i boken, men kommer bare til uttrykk i tekstgjennomgåelsen. Man får innblikk både i Wisløffs fortellerkunst, humor og evne til selvironi. Teksten om Marta og Maria forteller han også om i andre tekstgjennomgåelser, og sier det er en tekst han ”aldri blir ferdig med”. Dette er altså en tekst som Wisløff etter eget utsagn har et spesielt forhold til, og derfor kan det være grunn til å bruke den teksten som utgangspunkt for analysen.

Generaltema

Wisløff begynner tekstgjennomgåelsen med å si noe om teksten i kirkeåret, generaltema og spesialtema. Tekstens plassering i kirkeåret og generaltema blir nevnt fordi man dermed får vite i hvilken retning man skal søke etter tema. Tema må derfor gi uttrykk for perikopens egentlige siktepunkt. Men generaltema viser forankringen til oldkirken. ”Generaltema finnes ved å se på den 1. evangelierække som vi har fra oldkirken og kan ha sin opprinnelse før 300-tallet”, sier Wisløff. Dermed settes prekenen i en tradisjon tilbake til den tiden som en forankring.

Det angir, i følge Wisløff, «tonen» i det som teksten dreier seg om. Det er generaltema som er rammen for hva predikanten skal tale om i teksten. Wisløff undersøker hvordan generaltemaet kommer fram i de ulike tekststrekene, og hvordan tekstene er brukt av forskjellige predikanter gjennom kirkehistorie. Wisløff taler og skriver noen ganger om dette med at forkynnelsen må ha en viss «tone». I en tale over Lukas 7;36-50 forteller Wisløff om «Halle-pietistene» Hersleb og Hagerup: Hagerup talte som om han tok tilhørerne i nakken og førte dem til himmelen ved å si: «Inn skal du om du vil eller ikke». Hersleb derimot, syntes å peke på den åpne dør og talte om hvor godt det er å høre Jesus til og hvor godt det er å komme innenfor i Guds rike. Wisløff anbefaler å tale som Hersleb. Umiddelbart etterpå sier Wisløff gjentatt: «Den tonen der, altså. Den tonen der».

Et tilsvarende synspunkt hevder Wisløff i ”Ordet fra Guds munn” (1951), når han skriver: «Guds bud må forkynnes som noe som gjelder hele menneskelivet. Men – og dette er viktig – det må forkynnes i kjærlighet. En dømmende og fordømmende tone, som bare jamrer over tidens ugudelighet og voksende forfall, har visst ikke utsikter til å bringe særlig gode resultater» (1978:107).

Tema

I forbindelse med Johannes 6;37-40 omtales tema som en slepen diamant som spiller lyset i mange fasetter, men som må falle inn under generaltema. Tema må man ha, sier Wisløff her i forbindelse med Lukas 10, for «en prest kan ikke ha samme tema hver gang han preker, for hvis han er liv laga så skal han tale om den teksten mange ganger» (2.25). Når Wisløff taler over teksten i Johannes 10;23-38 understreker han at det må være orden i en preken, det vil si: Den må ha et tema (4.30). Det er ikke noen vei forbi. Og han fortsetter: «For jeg har gjentatt så ofte og repetitio est mater studiorum: Temaet er intet annet enn uttrykket for prekenens

enhet i en sum. Hva skal vi velge som tema her? Ja, det fins mange muligheter. Vi kan forme det i et spørsmål. Vi kan formulere det i en tese».

I forbindelse med teksten til Markus 9;17-29, 2.søndag i faste, forteller han at han har hatt det sånn «meget lenge» at han forsøker å lage et tema til prekenen. Det skal ikke være som et avisoppslag nødvendigvis, som liksom er med en veldig ”smell” i. Han forteller anekdote om hvordan det ikke alltid er så hensiktsmessig. Altså ikke nødvendigvis «et flott, feiende tema», men ved å formulere et slikt tema, vet han hva han (altså Wisløff) har tenkt å si slik at han lettere kan holde fast på det.

I teksten om hvorfor Jesu disipler ikke fastet (Markus 2;18-28) antyder han hvordan man kan velge mellom mange spesialtema som en rikdom til variert forkynnelse, før han velger sitt spesialtema «litt på siden», som han sier det: Sorg og glede i kristenlivet (6.10).

Det er flere årsaker til at Wisløff framhever et tydelig valg av tema som noe viktig: For det første vil det bidra til orden og struktur i prekenen. Det skal være lett å følge tankegangen for tilhørerne. Tilhørerne skal ha hjelp til å holde tråden i talen, og vite litt om hva de kan forvente å høre. Og i tillegg er det en hjelp for predikanten til å vite hva han skal si, slik at han på en enkel måte selv kan holde tråden.

I samtale med Sjaastad forteller Wisløff at han hadde ikke skrevet talene sine ord for ord, men den var forberedt med disposisjon, nøkkelord og «hovedformuleringer» (1982: 75). Dette at tema skal være en hjelp til å holde tråden, kan være årsaken til at Wisløff gjentar ordlyden i valgt tema med ujevne mellomrom gjennom hele gjennomgåelsen. Til teksten om Marta og Maria fra Lukas 10 er temaet: «Ingen ting må komme i veien for Guds Ord». Wisløff repeterer denne setningen 12 ganger i løpet av tekstgjennomgåelsen.

Jeg husker Wisløff sa en gang at «kunsten å være kjedelig, er å si alt i en tekst». Dette kan også være et innsteg til å forstå hva som fører til at man opplever Wisløffs prekener som så enkle og klare i formen. Wisløff valgte bare ut en svært liten del av generaltema til tema i prekenen. Tema ble ofte formulert i en setning, og den setningen virket som et konsentrat og en essens av det han ville si. Og setningen var vanligvis formulert i et kort, enkelt og i et klart språk.

Behovet for variasjon synes å være et annet behov tema kan bidra til. Når tema betegnes som ”en slepen diamant som kan kaste lyset i mange retninger”, viser det til at tema formulert på bakgrunn av generaltema, åpner opp for at predikanten kan bli kreativ og få mange alternativer å ta utgangspunkt i. Alternativene fører til at predikanten stadig kan fornye seg,

og tilhørerne slipper å oppleve ensformig forkynnelse. Wisløff understreket for studentene at de måtte arbeide for ikke å virke kjedelige. I ”Ordet fra Guds munn” (1951) sier han også: «Et referatmessig foredrag om det som står å lese i Skriften vil vanskelig kunne bli til hjelp for noen» (1978:47-48).

Målet er, i følge Wisløff, at forkynnelsen skal hjelpe våre tilhørere av i dag, slik han sier det i tilknytning til Markus 2;18-28. Derfor må vi « snakke om det som Bibelen taler om, og som den kristne erfaring ned gjennom tidene har opplevd» (1979: 93). Men monoton, ensformig og referatmessig forkynnelse blir kjedelig, i følge Wisløff, og kan neppe være til hjelp for tilhørere av i dag. Kjedelig forkynnelse vil derfor motarbeide forkynnelsens hensikt. Derfor må prekenen ha et tema.

«Ingen ting må komme i veien for Guds Ord» er det tema som Wisløff velger for prekenen om Marta og Maria. Han mener det kan være uttrykk for poenget i saken. Og nettopp uttrykk som «saken», «hovedsaken», «poenget» og «hemmeligheten» er uttrykk som står sentralt i Wisløffs muntlige forkynnelse, og som ofte blir brukt i tekstgjennomgåelsene. Wisløff er opptatt av «saken», og parallellordene er poenget og hemmeligheten.

Ordet «saken» er trolig en henvisning til kirkeordinansen av 1537/39 som Wisløff ofte refererer til:

«Dernest skal hand fortellie Texten som skal forklares oc siden udlægge hende, oc ey skal hand forlænge sin Prædicken offuer en tyme. Icke skall hand heller ståe oc sige hva hannom lyster sielff, men hvad der hører til sagen skal hand paaminde med klare oc welforstandige ord» (2008:152).

Det må derfor være riktig å forstå dette i tilknytning til det han sier i ”Ordet fra Guds munn” (1951) som en konklusjon: «Det finnes ingen kristelig forkynnelse som ikke er skriftforkynnelse» (1978:30). Samtidig ser vi at kirkeordinansen også taler om «klare oc welforstandige ord» i den sammenheng. Når så parallellordet poenget knyttes til tema for tekstgjennomgåelsen, kan man trekke den slutningen at saken må knyttes til en preken som *får fram det viktigste på en enkel og forståelig måte*. Dermed kommer det fram en nyanse her i Wisløffs prekenforståelse som ikke kommer like klart til uttrykk i hans bøker som i tekstgjennomgåelsene.

Anekdoter og hverdagspråk

Teksten fra Lukas 10 er om Marta og Maria som bodde i en liten by som hette Betania. Etter å ha lest teksten, og fortalt om generaltema og tema, kommer han med en liten advarsel.

Teksten må ikke bli brukt slik at man beskriver to slags kristne, der de ene er bedre enn de andre. Nei, denne teksten handler om hvor viktig det er å høre Guds ord. Og så formulerer han sitt forslag til tema: Ingen ting må komme i veien for Guds ord.

Deretter går Wisløff inn i teksten på den måten at han ganske kort forteller selve historien. Teksten og historien blir fortalt på 25 sekunder (5.55). Dette er ganske typisk Wisløff. Han bruker svært liten tid på å foreta en akademisk utleggelse av teksten ord for ord som en slags populærvitenskapelig eksegesi. Jeg våger å påstå at han aldri gjør det. I stedet gjør han akkurat som her. Han foretar en analogi fra teksten og inn i vår situasjon. Og han kan gjøre det, som her, i løpet av mindre enn ett minutt. Akkurat i denne teksten, gjør han det med en liten vri. Det er en fortelling han tar for å illustrere betydningen av at predikantene må være sannferdige i sitt møte med både teologien og livet. Jeg lar historien bli gjengitt i sin helhet slik Wisløff forteller den:

«Åreit, åreit. La oss ikke hykle når vi taler om disse tingene. Jeg hørte om en predikant på Sørlandet som hadde talt så voldsomt sterkt om dette herre med mas å kjas å – man kommer ikke inn i et hus uten at det er en romstering på kjøkkenet uten like, sa han. Hrm... Det er som det ikke skulle være noe aent enn mat. Åreit, så kom han hjem dit han skulle bo (pause). Åsså ble det ikke noe rabbel på kjøkkenet forstår di fordi at kona hu satte seg til med strikketøyet å (pause) aventende begivenhetenes utvikling; - og dem lot ikke lenge vente på seg (latter i salen). Om vi ikke skulle ha litt mat før vi gikk til sengs, mente han: Nei, er det nødvendig da, sa kona. La oss ikke altså være helligere og frommere enn vi er» (6.49).

Dermed har han advart studentene med en historie de kanskje kan huske, og trekke erfaring av. Fortellingen illustrerer godt det han vil ha sagt, samtidig som den gir 'luft' for de som hører på. Han unngår på den måten å gjøre framstillingen for komprimert. Like før har han undervist om tekstplassering, generaltema og tema. Umiddelbart etter skal han gå inn på den greske betydningen av uttrykkene angst og uro. Wisløff letter derfor litt på trykket i undervisningssituasjonen og viser at han både tenker pedagogisk og psykologisk. De som hører på, skal ha mulighet til å følge med på framstillingen.

Ser vi på språket, ser vi mange eksempler på «hverdagsspråk»: «Åreit, åreit. La oss ikke hykle når vi taler om disse tingene», - og det han kaller «...rabbel på kjøkkenet...». Naturligvis kan vi ikke gjengi språkføringen, men den er verdt å høre på. Tonefallet går opp og ned. Han snakker noen ganger fort og andre ganger langsomt. Dette bidrar til å fargelegge

historien(vi hører at studentene morer seg og ler). Wisløff bruker humor på denne måten. Samtidig får han ved hverdagsspråket fram hverdagssituasjonen i møte med hykleriet. Hykleriet handler altså om å være helligere og frommere enn man er.

Dette er et viktig anliggende for Wisløff som på en særlig måte kommer til uttrykk i tekstgjennomgåelsene: Man skal være ærlig med seg selv, livet og troen. Liv og forkynnelse skal ikke gi seg ut for å være noe annet enn det det er. Gud elsker ekte mennesker og Jesus døde for ekte syndere. Det er ingen grunn til å pynte på seg selv, livet, situasjonen eller troen. Derfor er det ingen grunn til å hykle.

Falsk åndelighet

I teksten til Matteus 22;34-46, som bare finnes på kassett i privat eie, forteller Wisløff om Simon Stillitis med stor ironi. Han riktig fnyser av slik åndelighet. Simon sitter der på søylen, forteller Wisløff, dag ut og dag inn. Folk ble trette av å se på han, men Simon blir ikke trett. «Men hva skal det være til for da», spør Wisløff ironisk. «Det hjelper da ikke et menneske». Og så forteller han om «en mann det hadde blitt fortalt om at han var så from at han kunne henge jakka si på veggen uten at det var noe å henge den på. Ja, ja», sier Wisløff, «hvorfors kunne de ikke finne en spiker å henge den på da? Slikt er til bare for å sole seg i sin egen glans av åndelighet». Det er åndelighet på avveie, i følge Wisløff.

Tekstgjennomgåelsene har mange eksempler på at Wisløff advarer mot falsk åndelighet. Denne falske åndelighet kan komme til uttrykk når predikanten taler om praktiske gjøremål på kjøkkenet som motsetning til rett åndelighet, og det er falsk åndelighet slik Simon på søylen praktiserte det. I tekstgjennomgåelsen med Jesus og Marta kommer det til uttrykk i forhold til dem som forholder seg svermerisk og over-åndelig til døden, men som i neste omgang gjør alt de kan for å bli «helbredet på flekken».

I alle tekstene der Jesus er i møte med fariseerne, kommer også dette tydelig fram i tekstgjennomgåelsene. Fariseerne er representanter for den åndelige og religiøse eliten av mennesker med selvvalgt gudsdyrkelse som er selvhjulpne i forhold til Gud. De «sanne troende» som virkelig tror på Jesus står i motsetning til denne åndelige eliten. De som tror på Jesus er, i følge Wisløff, noen arme, fattige syndere som er helt ubehjelpelige for Gud. Sanne troende strever med å fatte og forstå evangeliet, og klamrer seg til Guds ubegripelige nåde i hellig undring. Og Wisløff hører selv til denne gruppen mennesker.

Det ene nødvendige

Etter at historien er fortalt, presiserer Wisløff at poenget er likevel å holde fast på tema: «Ingen ting må komme i veien for Guds ord». Deretter går han inn i den greske teksten for å få med nyansene i beskrivelsen av Martas handlemåte og Jesu ord til henne. Wisløff forklarer at det handler om bekymring, mas og om stress. Det uttrykker at man har så mye å gjøre at man ikke har tid til å sitte ned med en andaktsstund. Til og med from virksomhet kan komme i veien for Guds ord, sier Wisløff, og remser opp mange eksempler fra dagliglivet der både prest, predikant og ungdomsleder blir omtalt. Og så en ny historie som illustrerer saken med påfølgende latter i salen.

Han ender opp med det som er det ene nødvendige: Å sitte ved Jesu føtter og høre hans ord. Så stiller Wisløff spørsmålet: «Hvorfor er det så nødvendig?» (9.48) Svaret gir han umiddelbart: ”Uten Guds Ord vet vi ingenting om hva som har med kristendom å gjøre”.

Wisløff hevder at det i lang tid har vært en misforståelse knyttet til at dette med evangeliet; - det *vet* vi. Vanskeligheten er å forstå det moderne menneskets tankegang. Det er gruelig vanskelig, sier han. Så det må vi studere inngående. Men hva kristendommen er, ja, - det vet vi. Det *motsatte* er tilfelle, hevder Wisløff. Hvordan det moderne mennesket tenker, se det vet vi godt fordi vi alle sammen er moderne mennesker. «Vi sner jo ned av påvirkning gjennom våre massemedia og bøker og tidsskrifter og aviser og alt hva det er. Alt sammen det påvirker oss til de grader. Men hva evangeliet er, hva virkelig kristendom er; - det er ikke så snart at vi vet» (11.08). Men så er det også god grunn til å feste seg ved det han sier som en parentes:

«Jeg mener ikke med disse bemerkninger å si at samtidskunnskap er overflødig og at studie av samtidens åndsliv er overflødig. *Det mener jeg naturligvis ikke.* Jeg mener bare det at den egentlige vanskelighet, det som til syvende og sist er fremmed for våre hjerter, det er ikke vår tids tankegang. Akk og ve, - den er bare så altfor parallell med våre syndige hjerter. Men det som er fjernt, vanskelig tilgjengelig fremmed for vår egen tankegang, fremmed for vår egen religiøse følelse, - ja, se det er evangeliet» (11.58).

Denne misforståelsen av at evangeliet er så lett å forstå, og noe vi kan, - er noe Wisløff ofte taler om. Og så er altså det motsatte tilfelle, hevder han. Riktignok er det en åpenbaring, men det er også en hemmelighet. Wisløff understreker saken, som så ofte med følgende sitat fra Bibelen: «Hva øyet ikke så, og øret ikke hørte, og som ikke kom opp i noe menneskets hjerte....». 1. Korinterbrev 2;9 siteres ofte uten henvisning av Wisløff. Det kan synes å være ett av hans kjerneord.

Anfektelser

Deretter går Wisløff over til å tale om anfektelse fordi det er et forhold på det indre plan som kan komme i veien for Guds ord. Wisløff uttrykker bekymring for at det er lite tale om dette i kirker og bedehus, samtidig som det finnes mange mennesker i kirkebenkene som kunne trenge hjelp uten at man er klar over det. «*De trenger noen til å sette ord på det*», sier Wisløff. Vi svikter disse anfektete menneskene fordi vi ikke gir dem evangeliet i dets egen renhet (13.12). Så sier han:

«Og da kan vi bare tenke på vårt eget fattige hjerte, og stille oss frem for Gud som vi for hvis ansikt alltid står, og som vi i den siste store dom skal stå og gjøre oss selv regnskap for. Det håp som bor i oss. Hvordan kan en synder som jeg tenke å komme hjem til Gud som bor i et lys som ingen kan komme til. Hvordan kan det gå for seg? Det kan bare Guds Ord, det kan bare evangeliet om det fullbrakte verk, den frie nåde virkelig vise meg».

Og så viser Wisløff til Martin Luthers «die Übung», øvelsen i Guds Ord. Vi er ikke utlært med en gang, selv om vi gjerne tror det, forklarer Wisløff de unge studentene. «Man har hørt evangeliet en eller to eller tre ganger, - og så tror man at nå kan jeg det». Slik er det definitivt ikke. Man trenger stadig på nytt å fordype seg i det, gjentar Wisløff, «for å gripe for vårt eget hjerte hva Guds ord har å si om synderes frelse» (15.00). Så henter Wisløff igjen fram Luther som taler om at det skal mye øvelse til for et anfektet hjerte å gripe evangeliet om Kristi rettferdighet. Problemet er, i følge Wisløff, at Djevelen, loven og samvittigheten dømmer oss. Derfor skal det stor øvelse til å gripe det at Jesus er alt jeg har. Han og ingen annen.

Her ser vi et eksempel på det Wisløff også understreker teoretisk i ”Ordet fra Guds munn” (1951), at forkynneren må gjøre egne *troserfaringer* for å kunne hjelpe andre i samme situasjon. Predikanten kan ikke være en hjelper som kommer med ressurser til den ressursløse, ovenfra og ned. Det handler om likeverdighet og jevnbyrdighet. Predikanten må være en bror blant brødre som selv har kjent på kroppen det forsamlingen kan streve med.

Wisløff forklarer mer hva han mener med anfektelse i den skrevne teksten til denne perikopen. «Anfektelse er en åndelig nød, strid og fare som den troende kan komme inn i for kortere eller lengre tid. Ingen slipper helt fri for anfektelse». Litt senere skriver han: «Det er en forferdelig opplevelse, og den kjenner alle sanne kristne noe til. En kjenner at alt er imot en, alt anklager, gamle synder dukker opp i minnet og smerter deg, Guds lov dømmer deg, og

din egen samvittighet har ingen trøst å gi, for du må bare innrømme at alle anklagene er sanne» (1978: 24).

Selvironi og humor

Etter dette går Wisløff over til betydningen av å ha regelmessig andaktsliv (16.00). Han innleder ganske raskt med følgende advarsel og en fortelling om seg selv som ung prest. Det kan være grunn til å få med historien ganske nøyaktig slik han uttrykker det:

«Ganske visst: Her skal vi ikke uniformere på noen måte å legge frem liksom krav som skal oppfylles, som - som hvis man ikke oppfyller dem, så er man ingen kristen og antyde det. Der brente jeg meg en gang så vederverdig som ganske ung prest at jeg hakke glemte det siden, men, men hm, - fortalt om det mange ganger. For jeg hadde jo lest John Mott naturligvis, som vi leste den gangen, om morgenvakten og sto å la ut for bibelklassen for gutter i Vaterland at du skal stå opp en halvtime før du hadde tenkt eller litt til, og så hvis du synes det er litt tidlig så skal du ha en vekkeklokke så du er sikker på at du kommer opp, og så skal du ha den halve timen hvis du vil være en kristen. Så kom det en kar etterpå og fortalte det atte – er det nødvendig dette da, Wisløff, sa han forde atte jeg er baker (pause, vi hører latter i salen). Og det viste seg det atte bakerne står opp på et usannsynlig tidspunkt om natta. Jeg visste ikke at det var noe som het å stå opp så tidlig. Ja, jeg syns han sa de sto opp klokka tre! Må jeg stå opp klokka halv tre da, sa han (rungende latter i salen). Nei, da vet du at den unge presten i Vaterland var rask med forklaringer. Nei, da. Ikke dette, venner. Ikke det» (17.44).

Umiddelbart fortsetter han med nye fortellinger fra en konferanse han har vært på, og historie om Luther. Det blir fortalt at Luther gjerne leste Bibelen om kvelden i det han sovnet, og en inder ville gjerne kommentere det. Spørsmålet var om man skulle lese om morgenen når man var våken, eller om kvelden når man sov. Ny latter i salen, og Wisløff siterer på plettfri engelsk med britisk intonasjon. Og så forteller han om Hallesby. Alt blir fortalt for å understreke at det så lett kommer noe i veien for andaktslivet. Det må ikke skje, sier Wisløff, før han særlig taler om behovet for husandakt.

Det er ikke helt lett å oppfatte fra opptakene hvor mange ganger vi kan høre at folk ler i forsamlingen. Hvis Wisløff bare hadde lest ordene han sier opp på en ganske enkel måte, er det tvilsom effekten hadde blitt den samme. Men han kan bare si med spesielt tonefall, og liksom stotre fram: «Ja, men, ja men, - hva er det for noe da?», og dermed ler forsamlingen. Med enkle grep kombinerer han humor og dypt alvor. I løpet av 25 minutter ler folk minst syv

ganger. På den måten har han også kontroll på om forsamlingen er med eller ikke. Humoren gir Wisløff tilbakemelding fra forsamlingen på om de forstår hva han taler om. En lærer kan bruke blikk-kontakt eller stille spørsmål og be om håndsopprekning. Det kan ikke predikanten gjøre i samme grad. Ansiktsuttrykk og latter fra salen kan fungere som en slik kommunikasjonskontroll for predikanten. Det er dette Wisløff benytter seg av.

Ekte og autentisk

Det er nyttig å se hvordan han også kan ha selvironi og ta seg selv lite høytidelig i fortellingen fra Vaterland. Presten blir jo egentlig satt på plass av en bakerlærling - en slags «underdog» sammenlignet med den lærde teolog, til og med på teologens fagområde. Igjen understrekes fortellingen med hverdagspråk med for eksempel ordene «..forde atte..». Som en undertone kan man kanskje tenke at Wisløff vil fortelle at han kanskje har lært mer av enkle hverdagsmennesker enn det han lærte på fakultetet. I så fall er det et lite hint til studentene om at de også bør være lydhøre i forhold til vanlige folk og livets realiteter.

Enda en gang er det en advarsel mot hykleriet som vil få predikanten til å late som at han er frommere enn man er. Man skal være ærlig med seg selv, livet og troen også i forhold til andaktslivet. Det må knyttes til en realisme og forholde seg til livet som det er. I tillegg kan en slik selvironi være en markør for tilhørerne for å si at predikanten ikke er en kvakksalver, men kommer med noe ekte og autentisk. Det handler om troverdighet. En predikant som med selvironi er villig til å utlevere sine flauter og svakhet, setter seg selv på spill og virker troverdig. Dypest sett er dette også et vitnesbyrd om et sannferdig liv i troen, der det også dypest sett kan være smertefullt, men samtidig den eneste og beste løsningen å leve slik at «alle kort er lagt på bordet».

Helt til slutt spør Wisløff etter om tilhørerne har «personlig trang til å ha omgang med Guds ord» (23.00). Han forteller om hvordan den ene i grunnen fikk en refselse for å gjøre noe som i seg selv var vel og bra, bortsett fra å ville hindre sin søster i å sitte hos Jesus. Og så var det altså «en som så og sie – så og sie automatisk – før hun tenkte på noe aent – gikk og satte seg der – i håb om å få h-ø-re noe av Ham – om Ham. Det hjertet der altså. Det hjertet der. Har vi det?» (23.50) Wisløff fortsetter med å si at det har skjedd noe med det mennesket som snakker som Salme 22: Liksom hjorten lengter etter rennende vann, slik lengter min sjel etter deg. Slik snakker ikke det naturlige menneske. Gud har gjort noe med det menneskehjerte som lengter etter Gud. Vi gjør ikke det av naturen. Det har skjedd noe med det menneske som har fått appetitt på Guds Ord. Det er noe å prøve seg på, sier Wisløff.

Det virker som om dette siste er tenkt som noe de som hører på kan ta med seg ut av døren etterpå, som noe de kan tenke på lenge. Spørsmålet «Har vi det?» blir liksom hengende i luften etter at talen er over. Wisløff synes å se for seg at virkningen av prekenen kan fortsette etter at talen er slutt, og det er en virkning som skjer inne i de som hører. Dette kan tolkes som en invitasjon om å komme inn i den tilstanden som Wisløff beskriver, som handler om å være der Jesus er for å høre av og om Ham. I så fall kan man også tolke det slik at dette er et vitnesbyrd av Wisløff selv der han indirekte sier at der er han, og der er det godt og være. Da blir det som om han sier: «Velkommen inn du også, - inn i varmen hos Jesus».

Samtidig kan dette også tolkes som uttrykk for den pietistiske tonen om selvprøvelsen som Wisløff også ofte framhever. Man må se innover i seg selv, peke på seg selv så man ikke blir for selvsikker og trygg i troen. Troserfaringen handler om en hellig uro over seg selv som kommer til uttrykk i en salme av Brorson som Wisløff ofte siterer: «Vokt meg vel på ferden, redd jeg er for verden, redd jeg er for meg. Den som deg har vunnet, rette veien funnet, kan forville seg».

Hovedsaken er å vise at dette ganske klart er et uttrykk for at Wisløff er i det han forkynner og at det er noe han lever i selv. Dermed får det han sier legitimitet. Han har nærhet til det han forkynner, og det skaper også nærhet til de som hører på. På den måten kan de som hører på få hjelp av det han sier og bli i stand til å gjøre sanne troserfaringer (1978: 194).

Noen sentrale elementer i Wisløffs forkynnelse

Etter denne tekstgjennomgåelsen av Wisløff, kan vi peke på særlig tre elementer som kan være vesentlige byggeklosser i Wisløffs forkynnelse. For det første er det selve essensen, saken fra Skriften han har som prekenoppgave. For det andre er det hvordan han praktisk bruker retorikk, og til slutt betydningen av predikanten som person. Dette blir verken en gjentakelse eller utdypelse av det som allerede er sagt, men er mer tenkt som en oppsummering for å vise hvordan Wisløffs preken er sammensatt av flere deler som hører uløselig sammen.

Essensen i prekenen er noe av det som Wisløff etterlyser fordi det kan være en av svakhetene ved forkynnelsen. Prekenen må, i følge Wisløff, ha et semantisk innhold. Det spesielle ved Wisløffs forkynnelse, er at han plukker ut bare en liten del av det han kan bruke. Som han sa en gang: «Kunsten å være kjedelig, er å prøve å si alt i en tekst». Tvert om bruker han søndagens tekst på den måten at han plukker ut en svært liten del av den som han formulerer i en temasetning. Og temasetningen repeteres mange ganger gjennom talen. Temasetningen

blir et omdreiningspunkt i prekenen ved at han beskriver ulike sider ved temasetningen gjennom hele talen.

Metodisk bruker han analogier, tema og spenningskurve med spenningstopper og vendepunkt som overordnede prekenstrategier og strukturer for prekenen. Disse strategiene sørger for at Wisløff har en enkel og oversiktlig form i sine prekener. I tillegg hadde han ikke et manus som var skrevet ord for ord, men talen var skrevet med stikkord og i hovedpunkter. På den måten klarer han å få til en muntlig og personlig prekenform. Som illustrasjoner, til variasjon og som 'luft' i prekenen, bruker han fortellinger og anekdoter. Dermed kan han også ha øyekontakt med tilhørerne og være fri til å variere tonefall, hastighet på ord og setninger, samt variere trykk på ordene. Han får på den måten fram ulike stemninger og toner i sin forkynnelse som viser at han har tilstedeværelse. Gjennom humor kan han få respons fra tilhørerne, slik at han også har kontroll på situasjonen.

Wisløff sier med klare ord gjennom sin homiletikk at predikanten må ha hatt trosopplevelser for å kunne tale rett og tale riktig. Også hans praktiske forkynnelse viser at person og sak hører nøye sammen. Wisløff uttaler seg med en betydelig autoritet, og han ble nok også oppfattet slik. Samtidig var det tydelig at han levde i det han forkynte. Dette blir blant annet klart i tekstgjennomgåelsen med Marta og Maria når han ganske direkte synes å vitne for sin egen del når han taler om anfektelse. Jeg tror man kan si at Wisløff i hver tale taler ganske direkte om sin egen tro, om enn på en litt diskret måte. Fortellingen fra tiden i Vaterland viser også at han våger å fortelle om sine svakheter og feil. Han tegner ikke et bilde av seg selv som en vellykket kristen. Gang på gang regner han seg selv med som en fattig stakkar for Gud. Men ikke minst lever han nettopp i den troen han forkynner. Det er ikke først og fremst en tro på en rekke sannheter, men en tro på Jesus som en nærværende frelser. På den måten får Wisløff troverdighet både som en kristen og som forkynner.

Troserfaring i teori og praktisk forkynnelse

Tekstgjennomgåelsen om Marta og Maria synes å understreke at troserfaringer sto helt sentralt i Wisløffs forkynnelse av flere grunner. Det er særlig viktig at predikanten har gjort troserfaringer slik at han kan forkynne rett og riktig. Dermed fikk troserfaringene betydning for prekenens form og innhold. Han viste også åpenhet for å forkynne både direkte og indirekte om opplevelser, omvendelsesopplevelser og troserfaringer. Aller mest talte han om *anfektelse* som i teksten om Marta og Maria. Der har vi allerede sett hvordan han kan bli

ganske konkret i sine beskrivelser. Han kunne også tale om troserfaringen slik som i tekstgjennomgåelsen der Jesus samtaler med Marta i Johannes 11;17-27. Der er det også et klart eksempel på at Wisløff lar troen på Jesus bli hans eget vitnesbyrd om sin egen troserfaring. I tekstgjennomgåelsen til Johannes 9;1-9 advarer Wisløff mot å åndelig-gjøre at Jesus gjør det slik at mennesker blir helbredet. Wisløff sier at slike under skjer også i dag. Jesus kan gjøre et sykt menneske friskt når vi ber ham om det. Men Gud må bli stor og få ære for det når det skjer. Selv om fortellinger om helbredelse ikke forkynner hele evangeliet, er det likevel et «viktig og riktig anliggende», sier Wisløff i tekstgjennomgåelsen. Og så føyer han til: «Jeg har ikke mye erfaringer, men jeg har litt. Jeg priser Gud for det!»

Men så minner han om at det finnes fallgruver. Det virker ikke som om Gud hører alltid. Peter var i fengsel, og lenkene falt av. Omtrent samtidig hadde Jakob blitt arrestert, men han ble ikke sluppet ut. «Og menigheten ba sikkert like mye for han». Men han ble drept med sverd. «Var det mislykket og fiasko?», spør Wisløff i tekstgjennomgåelsen. Dermed advarer Wisløff mot en forkynnelse som kan få det til å virke som om Gud gjør som han får beskjed om bare de kristne ber og tror nok. Wisløff avgrensner seg også i forhold til en forkynnelse som setter menneskene i sentrum. – Det er Gud som skal ha ære når mennesker opplever bønnhørelser, blir helbredet og frelst. I tillegg advarer han mot å forkynne slik at det er bestemte opplevelser og erfaringer som må til for at man skal kalle seg kristne. Han advarer mot en skjemativering. Dette kan bli resultatet hvis predikanten, (som forbilde og autoritet) legger for mye vekt på å fortelle om sin egen omvendelse eller om andres omvendelse. I forbindelse med tekstgjennomgåelsen til Matteus 13;44-50 om skatten, perla og fiskenota taler Wisløff om omvendelse. Han forteller om mange mennesker, og blant annet en japansk flyver, som ble omvendt «så og sie på flekken». Der presiserer han nettopp at omvendelsen ikke må foregå etter ett bestemt mønster.

Dette kan vise at Wisløff er positiv til å tale konkret om åndelige opplevelser. Samtidig kommer det fram mange reservasjoner, akkurat slik han også reserverte seg mot visse sider ved J.J.Jansens forståelse av troserfaringer. I forhold til Jansen, var reservasjonen særlig knyttet til at Jansen ikke ville forkynne annet fra Guds ord enn det han hadde opplevd, mens Wisløff mente man som prinsipp må tale hele Guds ord uavhengig av predikantens opplevelse(1978: 41). Men Wisløff kan også vise en avmåltighet i forhold til en forkynnelse av troserfaring som kan føre til at tilhørerne begynner å være opptatt av seg selv, sine egne opplevelser og egen åndelighet i stedet for å vende blikket mot Jesus. De må ikke havne i en situasjon der de blir opptatt av å ta seg selv på pulsen og undersøke i seg selv om de har det

rett med Gud eller ikke. De skal ha blikket festet på Jesus; - ikke på seg selv. Wisløffs forkynnelse har som mål å føre mennesker ansikt til ansikt med Jesus Kristus(1978: 195).

Wisløff skriver at troserfaringer kan være sanne (1978: 194). Det kan være naturlig å tenke at dette henger sammen med den reservasjonen han viser i forhold til visse sider ved forkynnelse av opplevelser og troserfaringer. Det kan også henge sammen med forestillingen om at det finnes sann og falsk forkynnelse, og sann og falsk tro. Forutsetningen er i så fall at man tenker, som Wisløff gjør, at troserfaringer er et resultat av Guds virkning ved sitt ord. Falske troserfaringer er dermed tilgjorte resultater som dermed kan karakteriseres som falsk åndelighet. Det er noe menneskene har tatt seg til for å late som det er noe Gud har gjort, men det er egentlig bare en forfalskning. Dermed bør forsamlingen være reserverte, noen ganger avvisende, til det som kan være falske vitnesbyrd om opplevelser og troserfaringer.

Lakmustesten på om vitnesbyrd handler om sanne trosopplevelser og troserfaring, blir dermed om det kan knyttes til virkning av Guds ord, og om vitnesbyrdet fører til omvendelse og frelse slik at Gud får ære.

Mot et slikt synspunkt kan det hevdes at trosopplevelser og troserfaringer neppe kan defineres som sanne eller falske fordi de er uttrykk for noe subjektivt. Det kan virke som en selvmotsigelse å hevde både at opplevelser og erfaringer ikke skal følge ett bestemt mønster, og samtidig kunne betegnes som sanne og falske. Dette kan bli en uoverensstemmelse i forkynnelsen som kan skape forvirring og uheldige situasjoner i forsamlingen. Hvis man forkynner at det finnes sanne og falske opplevelser og troserfaringer, vil det kunne føre til at tilhørerne vil få fokus på seg selv. De vil kunne føle slik forkynnelse som en oppfordring til å undersøke sine egne opplevelser og ta pulsen på seg selv. Samtidig vil det kunne føre til en kritisk holdning i hele forsamlingen. En slik holdning vil kunne virke som en utvisningsmekanisme som er skeptisk og utstøtende i forhold til alle nye og fremmede elementer i forsamlingen og forkynnelsen. Det vil på den måten kunne virke konserverende og begrensende for menigheten.

Som et alternativ til å betrakte opplevelser som sanne eller falske, kan de beskrives som viktige eller betydningsfulle, sunne eller usunne for kristenlivet. Hvis man definerer og tenker at erfaring er en subjektiv bearbeidelse og fortolkning av opplevelser, kan de neppe betegnes som objektive. Dermed kan de neppe heller karakteriseres som sanne eller falske. Betegner man troserfaringer som sanne eller falske, vil det også kunne komme til å bli problematisk i forhold til å tro på evangeliet som eneste grunn og sannhet i kristenlivet.

Hvis man forutsetter at kristenlivet og troen skal forankres i evangeliet om Jesu Kristi død og oppstandelse for all verdens synd og at troen skal ha sin forankring i Jesus Kristus som en levende frelser, kan det være problematisk å ha noe annet som man skal sette sin lit til. Det er Kristus alene, nåden alene. Fra den synsvinkelen er intet annet til å stole på, verken penger, rikdom, helse, egne gjerninger eller opplevelser og erfaringer. Alt det som her nevnes må regnes som både upålitelig og som uten verdi for hva man kan bygge sin salighet på. Dermed må troserfaring måtte regnes som upålitelig og uten verdi som forankringspunkt og har ingen betydning i forhold til sannhet eller ikke, eller i sin tilknytning til Skriften. Troserfaringen har bare betydning i forhold til om den virker slik at mennesker kommer til tro, blir omvendt og blir styrket i troen.

Gjennom tekstgjennomgåelsen har det blitt vist at Wisløff mener at predikanten skal sette ord på troserfaringer. For tilhørerne blir dette virkelighetsnære beskrivelser, fordi Wisløff bruker analogier fra Skriften og anvender det i beskrivelser både fra historien og dagligliv i nåtid. Dessuten anvender han anekdoter og fortellinger som illustrasjoner på tekstens essens og problemstillinger. Men anekdotene og fortellingene er også vitnesbyrd og fortolkninger om menneskers møter med Gud og om hvordan de har opplevd at Gud har handlet med dem.

Det predikanten selv har opplevd, ville bli et altfor ensidig og begrenset bilde til å hjelpe. Men predikantens egne troserfaringer om Guds handlinger med seg selv, kan han koble sammen med vitnesbyrd fra troende mennesker fra Bibelen, kirkehistorien og nåtid. Slik kan predikanten bruke alminnelige menneskers troserfaringer for å vise mangfoldet i hvordan Gud handler med mennesker. Predikanten har derfor også en veldig viktig oppgave med å lytte til vitnesbyrd fra troserfaringer fra mange mennesker. Han må samle, slik Wisløff tydeligvis har gjort, på alt han kan finne av slike beskrivelser. Dette blir et omfattende og variert uttrykk for menighetens samlede troserfaring i et kraftig vitnesbyrd for de som hører på. Gjennom variasjonen øker også muligheten for at flere av de ulike tilhørerne hører noe som oppleves særlig virkelighetsnært.

Wisløff i dialog med nyere homiletikk

Den teologiske diskurs har endret seg fra Wisløffs storhetstid på 1950 – og 1960-tallet. Det kom ingen nye homilier på norsk før Olav Skjevesland kom med sine bidrag. Det kan tolkes som et uttrykk for at Wisløffs homiletikk ble ansett som god nok i så lang tid. Men det kan også tenkes at den prinsipielle tenkningen som var rådende i teologien fra omkring 1930 til 1970, førte til at det ble lite fokus på predikanten som person og prekenens form. I samme

periode kan det virke som om begrepene opplevelse, erfaring og troserfaring var nærmest fraværende i store deler av den teologiske diskurs. Selv om Carl Fr. Wisløff var professor ved MF i en stor del av denne perioden, kan både hans teologiske grunnsyn og praktiske forkynnelse betegnes som «litt på siden» i forhold til mainstream teologi. Både Wisløffs fokus på forkynnelsen, og hans sentrale synspunkter på forkynnelsen form og innhold, kan derfor tenkes å være fremmet mer *på tross av* rådende strømninger i teologien enn som en følge av tidstypisk teologisk tenkning.

Halvor Nordhaug kom med sin homiletikk «Så mitt hus kan bli fullt...» i 2000. Der kan vi se at det er blitt stort fokus både på predikantens person og prekenens form. Nordhaug bryter klart med dialektisk teologi som vil skille budskapet «kerygma» fra predikanten. Tvert om kan ikke predikanten skilles fra budskapet. Dette understrekes også av nyere empirisk forskning. Marianne Gaarden er en dansk teolog som har foretatt empiriske undersøkelser om forkynnelsen. Hennes innsteg i problematikken knyttes til spørsmålet om hvorfor det skal forkynnes. Deretter undersøker hun hvordan forkynnelsen oppleves både av predikantene og av tilhørerne.

Resultatet av undersøkelsene er samlet både i boken «Prædikenen som det tredje rum»(2015)og i en artikkel i Tidsskrift for praktisk teologi 2-2013 som heter «Den empiriske fordring til homiletikken». Undersøkelsene vitner om at forkynnelsen av evangeliet i stor grad er personavhengig. Den personlige kontakten mellom prest og menighet var avgjørende for mottakelsen av prekenen. Helt sentralt står relasjonen mellom predikant og tilhørere knyttet til ordene autentisitet og attitude. Begrepene kan oppfattes som samleuttrykk for hvilke egenskaper ved prekenen og predikanten som får tilhørerne til å lytte etter når han taler.

Autentisitet handler i følge Gaarden om følgende: «Der skal være overensstemmelse mellom præstens tro og præstens udtryk»(2015: 72). Det er ikke et spørsmål om grad av tro eller fromhet som er avgjørende, heller ikke teologisk ståsted. Nøkkelbegrepet er troverdighet og autentisitet. Troen må være omsatt i levd liv, slik at predikanten med sitt menneskelige liv kan leve og tro på det han preker. Men det betyr at predikantens personlige tro anvendt i levd liv, må komme ut som klartekst i forkynnelsen. «Autentiske prædikanter forsøger ikke at eliminere sig selv på prædikestolen eller fremstille sig som perfekte, men søger derimod at være transparente og kommunisere ud fra et ægte ønske om selvindsigt og selverkændelse.(2015: 77)

Han\hun må altså gå i dialog med teksten som det tales over, sette dette inn i sin egen kontekstuelle situasjon og forholde seg personlig til det som blir sagt. Det forutsetter at predikanten setter sitt liv på spill, bevege tilhørerne ved å investere seg selv i det som blir sagt, dele sin erfaring i møte med evangeliet og si hva teksten tolker i samtiden. Det må være engasjement. Predikanten må ha «noget på hjerte»(2013: 4) Hvis ikke går det ut over tilhørernes interaksjon med prekenen. Uttrykt på den måten kan empirien, slik Gaarden ser det, virke som en overbelastning av embetet og predikanten forutsatt at kommunikasjon blir forstått som transfermodellen. Når man forstår kommunikasjonen ikke som en ensidig strøm av mening, men som en gjensidighet, kan empirien derimot virke avlastende på predikanten. «Prædikenbegivenheden kan altså forstås som en interaktion, der har karakter af et socialt møde mellem aktive deltagere i en kommunikationsproces. I denne proces er en gjensidig påvirkning mulig» (2015: 80). Gaarden begrunner også autensitet ved å sitere Dalsgaards redegjørelse av Kierkegaard: Den u-autentiske predikant gjør seg til kristendommens mester i stedet for dens tjener. Autentisitet er et uttrykk for lydighet mot Gud, fordi man velger bort muligheten for å sikre seg mot mennesker, men derimot overgir seg til Gud.(2015: 79)

Det andre nøkkelordet som beskriver det personavhengige i forkynnelsen er attitude. Prestens attitude overfor kirkegjengerne blir avkodet gjennom nonverbale uttrykksformer som kroppsspråk, øyekontakt og stemmeføring. Verbalt kommer det til uttrykk ved at predikanten anstrenger seg med å tale folkelig og forståelig. Kjerneordet er åpenhet. «En åben, imødekommende, respektfuld og ikke dømmende holdning fra prædikantens side synes at være befordrende for villigheden til at ville interagere med prædikenen, uanset om tilhørerne var enige eller uenige i præstens teologi og udlægning af teksten.»(2015: 73) Det handler om nærvær, - mental tilstedeværelse. Et slikt nærvær kan for eksempel gi seg utslag i manuskriptfri tale og god øyekontakt med tilhørernde. Undersøkelsene viser videre at det ikke er uten betydning at predikanten anstrenger seg for å forstå og sette seg inn i tilhørernes livssituasjon. Ikke at det er mulig, men vist vilje til det oppfattes som velvilje. Velvilje er avgjørende for interaksjon.(2013: 10)

«Jeg kan mærke, når præsten har noget på spil og selv er bevæget af teksterne – så bliver jeg også bevæget og tør sætte noget på spil» (2015: 79). Med denne uttalelsen fra en av informantene forklarer Gaarden hva hun mener med den resiproke relasjon mellom predikant og kirkegjenger. Det handler om at predikant og menighet er gjensidig avhengige av hverandre. Mellom predikant og menighet foregår det en interaksjon som har karakter av et sosialt møte mellom aktive deltakere i en kommunikasjonsprosess.

«Prædikenen kan forstås som en relationel defineret interaksjon, hvor tilhørerne er aktivert af prædikantens investering i relationen, og prædikanten er afhængig af tilhørerne, således at prædikant og menighed er gensidigt afhængig af hinanden. Prædikantens nærvær og autenticitet er påvirkelig af menighedens villighed til at lytte til og interagere med prædikenen, og menighedens villighed til at lytte til og interagere med prædikenen er påvirkelig af prædikantens autenticitet og nærvær. Derfor betegnelsen den reciproke relation»(2015: 81).

Selv om fokus er på det personlige plan, er Gaarden også tydelig på at også det fysiske kirkerommet, liturgisk kontekst, gudstjenesten og de øvrige kirkegjengerne har avgjørende betydning for interaksjonen(2015: 81). I tillegg er det klart at det verken er ønskelig eller mulig for predikanten å ha makt til å styre påvirkningen i en bestemt retning. Det var stor avstand mellom det semantiske innhold og fokus i den indre dialogen til kirkegjengerne sammenlignet med predikantens intensjon med prekenen. Men samtidig er predikanten medaktør og medansvarlig for interaksjonen som fører til en slik indre dialog i respons på prekenen. Responsen kan gi seg utslag på mange måter, både som assosiasjoner, kritiske reaksjoner og kontemplasjon. Utgangspunktet for reaksjonene er rimelig nok situert i kirkegjengernes ulike livssituasjoner.

På bakgrunn av empiri og egne analyser, problematiserer Gaarden det tilhørersentrerte perspektiv i forkynnelsen. Som markering av velvilje og tilstedeværelse, er det viktig for predikanten å sette seg godt inn tilhørernes livssituasjon. Men i praksis vil predikantens ord virke som ord utenfra som tolkes av kirkegjengerne inn i deres livssituasjon. Gaarden redegjør for Baktin som har utviklet teori som kritikk av den epistemologi «som sigter mod og forudsetter, at total identifikasjon mellom to aktører er mulig»(2015: 86). En fruktbar interaksjon er å la den andres perspektiv respekteres i stedet for å bli redusert. Det er verken mulig eller ønskelig å forme den annen i sitt bilde. Den annens annerledeshet og perspektiv som kommer utenfra vil kunne vise hva man selv ikke ser, og berike og tilføre nye dimensjoner i eget liv.

«Prædikanten kan ikke styre den andens meningsproduksjon. Det kirkegængerne efterlyste, var heller ikke en præst, der repræsenterede deres erfaringer, synspunkter eller teologi, men derimod en autentisk præst, der selv stod bag sine ord. Så det er tvivlsomt, om prædikanten overhovedet kan og skal tale ut fra andet end sig selv»(2015: 108). Derimot kan predikanten dra inn fortellinger og anekdoter fordi de appellerer til erfaringen og dermed responderer med

kirkegjengernes indre dialog. Gaarden siterer Marie Aagaard slik: «Alle former for tro, der har mulighed for at overbevise, må have hager ind i den enkeltes egne erfaringer»(2015: 99). Erfaringene har betydning for troen, og kirkegjengerne etterspurte en tolkning av teksten som hadde noe med livet deres å gjøre og hvordan teksten tolket livet i samtiden.

Ved å sammenligne Wisløff og Gaarden, vil man kunne påvise store ulikheter. Det ville sprengne rammene for denne oppgaven å foreta en grundig gjennomgang av likheter og forskjeller mellom Wisløff og Gaarden. Mitt anliggende i denne sammenheng, er å antyde at det kan være mange sammenfallende synspunkter mellom Gaardens empiriske undersøkelser og Wisløffs prekenpraksis. Det kan se ut som om Wisløff i betydelig grad forkynner i samsvar med slik kirkegjengere ønsker at en predikant skal preke: Wisløff bruker fortellinger og anekdoter som responderer med kirkegjengerne. Man kan få et inntrykk av at Wisløff er ekte og transparent når han forkynner, og ser ut til å stå bak sine ord. Han har ord på tvers og prøver ikke å tilpasse seg tilhørernes ønsker. Mange ganger i tekstgjennomgåelsene kan det merkes at Wisløff selv er beveget av tekstene. Videre har han en til dels manuskriptfri tale slik at han har øyekontakt med tilhørerne og bruker muntlig språk. Gang på gang i prekenene viser Wisløff at han ikke er kristendommens mester ved å vise at han lar seg irettesettes av både baker-lærling og forteller at han ikke *kan* evangeliet og aldri blir utlært.

Vi kunne nevne flere eksempler. Dette er nevnt ganske kort for å vise at Wisløffs praktiske forkynnelse og måte å gjøre det på, kan begrunnes i nyere homiletisk forskning. Det innebærer naturligvis ikke at man kan tenke at alt det Wisløff sier og gjør er riktig, eller at Wisløff viser den eneste riktige måten å gjøre det på. På ingen måte. Hovedsaken er å få fram at det kan se ut til at Wisløff hadde mange vesentlige elementer i sin forkynnelse som må være på plass hvis man ønsker at tilhørerne skal høre på det man sier. En del av disse viktige elementene i forkynnelse er blitt dokumentert som viktige gjennom nyere empirisk forskning. Dermed kan Wisløffs praktiske forkynnelse hjelpe oss til å se hvordan man kan anvende resultatene av Gaardens empiriske undersøkelse i praktisk arbeid med prekener.

Oppsummering

Vi har sett hvordan Wisløff bruker både generaltema og tema i sammenheng med en personlig preken som setter ord på troserfaringer. Sammen skal dette hjelpe mennesker til å forstå hvordan Gud har til hensikt gjennom sitt ord og føre til omvendelse og styrke troen. Det er

dermed også klart at det skjer i rammen av hverdager og levd liv. Kristen tro lever ikke, i følge Wisløff, isolert, men under press fra synden og verden, i den kamp som livets utfordringer fører med seg.

Det er overraskende at Wisløff kun bruker 25 sekunder på å gjenfortelle evangelieteksten. Det meste av tiden taler han om det som gjelder «her og nå». Det er motsetningene som sørger for framdrift i talen. Først og fremst er motsetningene «falsk fromhet», «umoden kristendomsforståelse» og «alt som står i veien for Guds ord», men også tankegangen at menneskene vet ganske mye om Gud av naturen. Selve hovedsaken er å søke det første først, som handler om å ta til seg av Guds ord og slik holde seg nær Jesus. Dermed kan Jesus gjøre sin gjerning slik at det skjer noe med den som har fått med Gud å gjøre. Den personen har fått en appetitt på Jesus og Guds ord som mennesket av naturen ikke har, i følge Wisløff. Det er også dette som er Wisløffs definisjon av troserfaring: Troserfaringen er uttrykk for det som skjer med et menneske som har med Gud og Guds ord å gjøre.

Vi får vite at Wisløff på ingen måte mener «at samtidskunnskap er overflødig og at studie av samtidens åndsliv er overflødig». I den aktuelle tekstgjennomgåelsen, har vi sett hvordan Wisløff bruker tema for å ha oversikt, struktur, klarhet og variasjon i prekenen. Humor brukes blant annet for å holde kontakt med forsamlingen og ha kontroll på om kommunikasjonen fungerer eller ikke. Selvironi blir brukt som markør av ekthet og troverdighet. Troverdighet og legitimitet styrkes ved at han viser sine svakheter samtidig som han gir uttrykk for å leve personlig i det han forkynner. Anekdotene kan fungere slik at de gir «luft» for studentene i en forelesning, uten at historien blir en avsporing fra tema. Dermed viser Wisløff at han bruker innsikt i pedagogikk og psykologi. Variasjonen og skiftningene i prekenen bidrar til å motvirke at prekenen blir kjedelig, og stadige undringsspørsmål bidrar til å holde intensitet og nysgjerrighet ved like gjennom prekenen.

5. DRØFTING

Drøftingen tar utgangspunkt i oppgavens problemstillinger som er knyttet til hvilken betydning og funksjon troserfaring har i Wisløffs prekenteologi.

Med mange argumenter kan Wisløff angripes fra både prinsipielt subjektiv side og objektiv side i teologien. Hans konservative særpreg underbygger behov for å angripe også fra et dagsaktuelt ståsted i det pluralistiske og postmoderne samfunnet. Hvordan kan man tenke at

en prekenpraksis med utgangspunkt i Luther skal kunne fungere i møte med dagens mennesker?

Ivar Asheim, tidligere professor ved MF, beskriver en teologihistorisk utvikling i forhold til erfaring slik:

«Begrepet «erfaring» har hatt en forunderlig skjebne i vårt århundres teologihistorie. Ved århundrets begynnelse var det opplest og vedtatt at teologi måtte forankres i erfaring. Ortodokse og liberale, som ellers bekjempet hverandre, hadde – hver på sin måte – «erfaring» som felles premiss. Men så snudde bladet seg. Den første verdenskrig, som ble slutten på så meget, ble også erfaringsprinsippets sammenbrudd. Rystet i sine grunnvoller søkte teologien etter fastere holdepunkter. Teologien ble «Ordets teologi», den vendte seg fra det subjektive til det objektive, til Guds ord, det kristne budskap som en historisk gitt størrelse, forut for og uavhengig av vår egen erfaringsbevissthet. Står vi i dag ved et nytt vendepunkt? Forhåpentligvis ikke i den forstand at vi skal tilbake til en subjektivistisk teologi – her burde sporene skremme» (1981:11).

Asheims beskrivelse er gjort på bakgrunn av en grunnleggende forståelse, der ulike teologisk grunnsyn kan plasseres på en akse mellom objektivisme og subjektivisme. Asheims beskrivelse viser også at man ikke kan tro at konservativ er det samme som objektiv, og liberal det samme som subjektiv. Pietistisk teologi er konservativ, men samtidig på en subjektiv side i forhold til en slik skala. Det er også liberal teologi og empirisk teologi. På objektiv side finnes for eksempel ortodoksi og dialektisk teologi.

Prinsipielt kan man tenke seg at en objektiv teologi og ideologi ser for seg Gud som den eneste som handler og styrer både mennesker og verden. Gud gjør som han vil i verden og Gud frelser hvem han vil uten menneskelig påvirkning. På subjektiv side kan man prinsipielt se for seg at Gud ikke finnes og at religion kun er subjektive uttrykk for menneskenes behov for mening.

Hvor på en slik skala kan man plassere Wisløff? Vi har sett at han har klare trekk som vil kunne plassere han i pietistisk og dermed subjektiv teologi. Det mest typiske trekket er betoning av troserfaring, omvendelsens betydning og personlig forkynnelse. Samtidig har han klare trekk som kan identifisere han med dialektisk teologi og ortodoksi. Typiske kjennetegn på *den* siden av Wisløff, er tale om Guds ord som «kerygma», og Guds ord til menneskene som noe utenfra som en fiksert sannhet og historisk størrelse. I sin tid rettet Wisløff sterk kritikk mot pinsevevnene og senere den karismatiske bevegelse. Dermed kunne det styrke

inntrykket av at Wisløff hørte til i den objektive side av en teologisk skala. Både pinsebevegelsen og den karismatiske bevegelsen kan plasseres i den subjektive side av skalaen fordi de ser ut til å legge vekt på opplevelse, spiritualitet og personlig tro.

På den måten kan vi ha en begrunnelse for å plassere Wisløff i en mellomposisjon i forhold til subjektiv og objektiv teologi. Derfor kan også noe av hans teologi virke motsetningsfylt. Spenningen i hans teologiske syn kommer til uttrykk nettopp i hvordan han begrunner og anvender troserfaring i forkynnelsen. På den ene siden vil han kunne si at å være en kristen er å tro evangeliet om Jesu død og oppstandelse, der evangeliet må betraktes som en evig og endegyldig sannhet. På den annen side vil han kunne si at tro er å la Gud gjøre sin gjerning i den troendes liv, og troserfaring er beskrivelser av hva Gud har gjort med mennesker.

Fordelen med å høre til i den ene ytterligheten i en tenkt akse med objektiv teologi og objektiv teologi, er at man kan rendyrke sine prinsipper og virke veldig konsekvent, og man kan bare angripes fra en kant. Dermed kan man føre klar tale med logiske argumenter og klare svar. Med en gang man er plassert i en mellomposisjon, kan man virke mindre konsekvent og logisk. Som eksempel fortalte Wisløff blant annet om Calvin i forbindelse med predestinasjonslæren. Han erkjenner Calvins logikk, men finner likevel å måtte avvise en slik logikk. Wisløff kunne gi uttrykk for en erkjennelse av at mellomstandpunktene kunne måtte finne sin vei som ikke fulgte helt logiske spor. Dermed blir man også sårbar for kritikk.

Man kan sitte igjen med et bestemt inntrykk av at levende menigheter og levende forkynnelse fungerer best i en slik sårbar posisjon. Det kan se ut som at motsetningene og spenningene ikke automatisk virker lammende og utarmende. Tvert om kan det virke som om predikanten i sin praktiske forkynnelse må leve i en balansegang i produktive motsetningsforhold.

Jeg hørte en gang på Georg Apenes mens han samtalte med noen i radioen, og sa det omtrent slik: «Det er enkelte mennesker som hevder at det bare er de en-øyde som er seende». Han henviste tydelig til mennesker som kunne se en sak bare fra en side, samtidig som han antydte at slike folk var troll, altså ganske vanskelige å ha med å gjøre i virkelighetens verden utenfor eventyrverden.

Vurderingen av hvordan forkynnelse og praktisk teologi fungerer i forhold til de teologiske ytterpunktene, har også blitt gjort av flere enn meg. Jeg fant noen uttalelser med refleksjoner om forholdet mellom subjektiv og objektiv teologi i forkynnelsen. Uttalelsene kom i forbindelse med at temaet troserfaring kom på dagsorden igjen etter å ha vært fraværende i teologien i flere ti-år da dialektisk teologi var dominerende.

Troserfaring som tema fikk ny aktualitet etter den empiriske vendingen i teologien. Det kom også til uttrykk ved at Presteforeningen kom for eksempel med et studiehefte for prester om troserfaring i forkynnelsen. Studieheftet, som hadde en rekke artikler om emnet, kom i forskjellige utgaver både i 1981 og 1982. Der fant jeg disse vurderingene. Først skrev Ivar Asheim:

«En prest av den subjektivistiske type, som bare vil forkynne hva han selv har opplevet, vil temmelig snart komme til å gjenta seg selv og gå på tomgang. Forkynnelsen må ha dypere kilder å øse av enn forkynnerens erfaring! Men tomgang og skjematisme kan sannelig også true den objektivistiske prest som henter alt han har å si, fra bøker. Den levende preken kjennetegnes av at her møtes Guds Ord og erfaringen – predikantens teologi har maktet det kunststykke å forene det subjektive og det objektive»(1981: 11)

Kjetil Hauge skrev i sin artikkel: «Det synes å være slik at evangeliet i lengden ikke lar seg tro tørt, og erfaringen lar seg ikke i lengden isolere fra et dypere teologisk/ideologisk innhold, uten at både mennesket og teologien utarmes av det» (16:1982).

Det synes å være slik at man må leve i paradokset mellom å tro på Gud som ved Den Hellige Ånd gjør som han vil når han vil, - og foretar sin utvelgelse, samtidig som man har en praksis som understreker det personavhengige i forkynnelsen. Det er et av troens mange paradokser.

Hvor skal vi plassere Wisløff på en skala i forhold til subjektiv og objektiv teologi? Det kommer tan på øynene som ser. I et kirkehistorisk perspektiv kan man kanskje tenke at Wisløff med røtter i pietistisk og roseniansk tradisjon, hører til på den subjektive side av skalaen. Ser man Wisløff gjennom brillene til empirisk teologi situert i et postmoderne paradigme, kan det virke veldig naturlig å plassere han i den objektive side.

Kritikk fra objektiv side i teologien

Hvis vi skal forstå hvorfor objektiv teologi kan tenkes å angripe Wisløffs forkynnelse, må vi først forstå det grunnsyn og de forutsetninger objektiv teologi har. Halvor Nordhaug skriver i sin homiletikk (2000:22), om det som han kaller triumfalisme, som han særlig knytter til dialektisk teologi.

I følge Nordhaug ser denne teologiske retningen på alt menneskelig som en hindring i forkynnelsen. Derfor er dialektisk teologi ikke interessert i å tolke tilhørernes verden, utforske språkets muligheter, arbeide med prekenens oppbygning eller lære seg talen skikkelig. Det denne teologien mister gjennom sin forståelse, i følge Nordhaug, er det menneskelige og kontekstuelle: «den livssituasjon det skal forkynnes inn i og det språk som

forkynnelsen skal kles i. Ved å gå rett fra eksegesi til preken, ville den dialektiske teologi sikre at prekenen fremstår «renest» mulig» (2000: 23).

Marianne Gaarden skriver at «The New Homiletic» ble anklaget for pelagianisme.

Motstanderne hevdet at det ikke er predikanten som skaper tro, men Gud selv. Deretter ble det en teologisk diskusjon om predikantens retoriske evner og troverdighet har innflytelse på troen. Og Gaarden fortsetter: «Det er og bliver en anfæktelse at tilkende predikantens person betydning for en teologisk tænkning, der ikke ser et anknytningspunkt mellem Gud og mennesker, da det jo er Gud selv, der via Helligånden indgyder tro» (2015:76).

I disse sitatene finner vi noen vesentlige synspunkter i objektiv teologi. Forkynnelsen skal være renest mulig, altså minst mulig påvirket av mennesker, for å kunne nå tilhørerne.

Predikanten må ikke stå i veien for Guds ord, for det er Guds eget ord som skal lyde rent og klart som en fiksert sannhet og et evighetsord til menneskene som lever i dag. Predikanten skal bare være et redskap, et rør som Guds ord kan renne igjennom uhindret. Det talte ord forutsettes å være det hørte ord. Og det kommer som et ord som bryter inn i menneskenes verden som noe ganske annerledes enn det menneskene tror, tenker og mener om Gud. Det finnes ingen tilknytningspunkt for evangeliet i menneskenes liv. Troen blir gitt som en uventet gave og uten at menneskene har gjort det minste for å søke Gud. All religiøsitet er tvert imot et uttrykk for menneskenes opprør mot Gud, og derfor kristendom på avveier.

Dialektisk teologi vil derfor kunne kritisere Wisløff for å bruke troserfaring i forkynnelsen. Når Wisløff forteller fra dagliglivet og forteller om trosopplevelser, vil en slik teologi hevde at han ikke stoler nok på Guds ords iboende kraft. Gud trenger ikke hjelp av mennesker. Han klarer seg selv. Alle anstrengelser som Wisløff bruker på å beskrive samfunnsforhold, arbeid med prekenspråk og struktur i prekenen, viser at han stoler mer på seg selv enn på Gud.

Det kan virke som om Wisløff langt på vei er enig i kritikken. Wisløff både skriver og taler om svakheter ved den personlige forkynnelse og bruk av troserfaringer i forkynnelsen. Slik kan Wisløff stille seg sammen med dialektisk teologi med kritikk mot en mer subjektiv forkynnelse, samtidig som han påpeker svakheter ved sin egen forkynnelse. Dette kommer tydelig fram i teoretisk gjennomgang av Wisløffs prekenteori når han taler om ”det første først”. Han ser en fare ved å legge vekt på troserfaringen i forkynnelsen fordi troserfaringen kan komme til å dominere og bli det viktigste i forkynnelsen. Troserfaringene kan derfor komme i veien for Guds ord. I stedet for å bidra til at mennesker blir frelst og styrket i troen, kan dermed troserfaringene dominere slik at de stenger tvert om stenger for evangeliet.

Den viktigste kritikken mot den pietistiske tradisjon, er at fokus på omvendelse og troserfaringer som resultat av Guds ords virkning på menneskene, kan føre til «gjerningskristendom». Trosopplevelser og kristen vandel blir bevis for om man er en kristen eller ikke. Det kreves for eksempel at man skal kunne vise til en spesiell dag og hendelse for når man ble omvendt. Andre ganger kan man kreve at man må ha fått et spesielt ord fra Bibelen som blir spesielt viktig. Har man ikke fått et slikt ord, så har man ikke kommet igjennom til liv i Gud. «Ordo salutis», som langt på vei har fulgt haugianismen, er et annet eksempel. Man måtte følge et bestemt skjema, saliggjørelsens orden, som ble beskrevet som bestemte opplevelser man måtte oppleve for å kunne regne seg som kristen.

Bevisene i kristen vandel og trosopplevelser kunne så føre til både at den enkelte gransket seg selv: «Har jeg opplevd dette, eller har jeg det ikke?» Troserfaring og ytre gjerninger ble dermed ankerpunkt for troen. Jesus og troen på Ham ble underordnet. I praksis har det også ført til at man ikke bare undersøkte seg selv i forhold til om man hadde de rette opplevelsene og om gjerningene fulgte «standard bedehuskristendom». Man kunne få et bedehuspoliti som bestemte hvordan alle kristne skulle være. Man måtte ikke gå på kino eller dans. Og man skulle kle seg på en bestemt måte.

Wisløff advarte mange ganger mot å lage skjema slik som «ordo salutis». Det er typisk at en «tagen tro» snur saken på hodet. Saken er slik erfaringen viser både i livet og i Skriften, at Jesus endrer menneskenes liv, han handler med dem og da blir det resultater. Men så vil det naturlige menneske ikke gå veien om Jesus og omvendelsens trange port, men lager heller en falsk kopi som heller blir trodd på. Og når Gud skjuler seg og man kommer i anfektelse, mister man motet og lar seg friste til å finne noe annet å stole på som en falsk trøst. Slik kan det bli forklart og argumentert. Dette viser bare noe av hvor vanskelig troens øvelse er.

Wisløff hadde sterke røtter i pietismen, men også i rosenianismen. Og rosenianismen sto i motsetning til haugianismens «ordo salutis» med sin betoning av «kom som du er til din frelser». Til tross for den betoningen, har også rosenianismen i praksis virke uniformerende. Derfor er det kanskje ikke uten grunn at noen har laget følgende ordspråk: «Ja, kom som du er, men bli som oss!» Når man var blitt en kristen, kunne enkelte få en opplevelse av at det likevel var mange bud og påbud som måtte oppfylles for at man kunne kalles en kristen.

Denne motsetningen kan man også finne i Wisløffs forkynnelse. Man kunne tolke det slik at han mente at det ikke gikk an å være både samboende og kristne samtidig. Man kunne ikke ha et mer liberalt bibelsyn enn han, og samtidig være en kristen. Og når han sier det slik at man

oppfatter at alle kristne har opplevd anfektelse, så blir konsekvensen at man må ha opplevd anfektelse for å kunne kalle seg en kristen.

Her kunne man ta fram svært mange tilsvarende eksempler. Dermed kan det være god grunn til å frykte at en subjektiv omvendelsesforkynnelse med fokus på personlig tro og troserfaringer, kan gjøre gjerninger og erfaringer som det man må grunne sin tro i. Dermed blir ikke Jesus det viktigste, og troen får ikke sin grunn og ankerfeste i Jesu frelsesverk. Man kan undres over hva som kan være årsaken til at man på den ene siden taler sterkt om å forankre sin tro i evangeliet om Jesus og tro på Ham, samtidig som forkynnelsen i praksis fører til at tilhørerne forankrer sin tro i egne trosopplevelser og egne gjerninger. Teologisk finnes flere forklaringer, men man kan forklare det også i et kommunikasjonsperspektiv. For det første er det naturlig å tenke at noe av det man sier er motsetningsfylt.

Ikke minst kan det være motsetninger mellom det man faktisk sier, og underliggende budskap og «skjult læreplan». Dessuten må man regne med at det er forskjell på det ordet som blir talt og det som blir hørt. Den som hører, lytter og knytter ordene til sin egen erfaring og livssituasjon. Ordene blir derfor forstått på en helt annen måte enn det predikanten mente å si. I tillegg er det klart at bedehus og kirke er en forsamlingen og en sosial sammenheng der man i en sosialiseringssprosess blant annet vil anstrenge seg for å tilpasse seg forventninger og krav til uniformering.

Kritikk fra subjektiv side i teologien

På motsatt side av Wisløff finnes en mer subjektiv teologi. Det kan virke som om det meste av dagens toneangivende teologi kan plasseres der. Derfor finnes det et utall variasjoner med synspunkter. På grunnlag av tilfeldig observasjoner vil jeg derfor kort beskrive på generelt grunnlag hvordan en slik teologi kan forstå seg selv og ha som grunnleggende synspunkt og forutsetninger. Mot Wisløffs forståelse av evangeliet som en endegyldig sannhet, vil man hevde at evangeliet ikke er en fiksert sannhet, skrevet i stein en gang for alle. Evangeliet er å betrakte som et levende ord som alltid er i bevegelse, og som kan bidra til frigjøring både for enkeltmennesker, men også i hele samfunn. Troserfaringer er derfor opplevelser mennesker har av en stor og god hånd som griper inn og handler med mennesker både på forklarlig og uforklarlig vis. Evangeliet er derfor ikke det bestemte budskapet om Jesus som døde for «mine» synder og stod opp igjen fra det døde slik at jeg ved troen får syndenes forlatelse.

Evangeliet må nytolkes som et godt budskap, og det kan være uttrykk for alt som får mennesker til å oppleve livsforvandling, utfrielse fra tvang og nød, og som setter mennesker i frihet. Det er derfor ikke gitt noen utenfra å fortelle hva som for den enkelte er evangeliet eller ikke. Den som har gjort sine troserfaringer er den beste til å tolke evangeliet inn i sin egen situasjon. Evangeliet er bare gitt på fortolkningens vilkår og kan ikke overføres som en fiksert sannhet fra den ene personen til den andre. Dermed kan evangeliet, troserfaring og troserkjennelse i og for seg være uttrykk for samme sak.

Ulike religioner kan bli forstått som uttrykk for troen på den samme Gud. Gud trenger ikke være en personifisert skikkelse, men tvert om leve i alle menneskers innerste vesen. Derfor er Gud den som fyller alt i alle, men som ikke kan fikseres i en bestemt teologi eller bestemte erfaringer. Gud oppleves og oppfattes individuelt og subjektivt, men Gud som lever i hvert menneske gir mot og mening slik at mennesker kan leve livene sine på en meningsfull måte. Troserfaringen må bli tatt på alvor fordi det handler om å ta menneskene på alvor. Når mennesker forteller om sine troserfaringer, gir de uttrykk for hva som for dem på subjektivt vis gir livet mening.

Med et slikt syn vil Wisløff først og fremst virke foreldet. Han hører ikke hjemme i det postmoderne samfunnet. I beste fall hører han hjemme i det moderne samfunnet, i verste fall er han er levning fra Middelalderen. Derfor kan ikke Wisløffs forkynnelse imøtekomme behovene til dagens mennesker.

Dagens samfunn er først og fremst preget av at menneskene er veldig forskjellige med individuelle behov, og det er et stort behov for å bli møtt med toleranse, respekt og åpenhet. Prest og predikant må lære seg først og fremst til å lytte etter tilhørernes behov, og vise respekt og åpenhet for deres annerledeshet og ulike erfaringer.

Troserfaringer som maktspråk

Etter et slikt syn er Wisløffs teologi et alvorlig problem og oppleves som et dilemma. Et eksempel er Wisløffs fokus på troserfaringer knyttet til anfektelsen. Vi har sett i analysen at han mener alle kristne mer eller mindre har erfaringer av den sønderknuselsen og nød som anfektelsen er uttrykk for. Det kan i tillegg se ut til at Wisløff mener kristne *må ha* slike opplevelser for å kunne leve et sant kristenliv.

Wisløff forkynner at menneskene må komme bort fra selvsentreringen, selvopptattheten og sin egen storhet. Derfor trenger alle mennesker å bli satt på plass av Gud og Bibelen. Hele

livet trenger mennesker å settes på plass av Gud slik at man kan se seg selv som blindfødde, spedalske, syndere og stakkarer. Årsaken er at man må komme i nød for å få bruk for Jesus.

Moderne mennesker kan oppfatte slik forkynnelse som en slags oppfordring til å gå inn i depresjon, og at det er en nødvendighet for å være kristne. Og det kan bli oppfattet som maktspråk av predikanten i et forsøk på å skape en tilgjort hjelpeløshet hos tilhørerne. En slik hjelpeløshet blir dermed skapt av predikanten slik at predikanten i neste omgang kan bli en hjelper. Dermed blir dette en meningsløs psykologisk krigføring med den hensikt å øke predikantens makt og stilling i menigheten. Det store og problematiske med det, er at slik teologi og praksis åpner opp for maktmennesker, som i verste fall kan føre til psykiske og seksuelle overgrep.

Forkynnelse som betoner mennesket som «en fattig stakkar» i møte med Gud, kan dermed ha utilsiktede virkninger. Det kan føre til at sårbare mennesker blir ekstra sårbare i møte med maktmennesker. I tillegg kan slik tale føre til at predikanten kan kneble mennesker som heller skulle ha fått mot til å utfordre og ta nødvendige oppgjør med ledelsesstrukturer og maktapparat i kirke, bedehus og samfunn. Wisløffs forkynnelse, og særlig forkynnelse av troserfaring med eksempler fra kirkehistorien, kan dermed bli oppfattet som en slags hermetikk fra Middelalderen som han forsøker å tilby dagens mennesker som åndelig føde. Den slags tale er med andre ord å oppfatte som «gått ut på dato» og «best før», og derfor ikke aktuell forkynnelse i dagens samfunn.

Troserfaringer kan også utfordre og true maktmennesker og maktapparat. Det bør historien om haugebevegelsen være et tydelig eksempel på. Både kirkehistorie og misjonshistorie er full av eksempler på dette. Samtidig ser det ut til å være ganske typisk at troserfaringene som fører til endringer i samfunnet, som setter mennesker i frihet og truer det etablerte maktapparatet, bryter med etablerte forestillinger.

Slik kan helt nødvendig fornyelse og utvikling både true etablerte menigheter og skape forvirring og usikkerhet. Troserfaringer som kommer fra ulike mennesker med ulik bakgrunn kan naturligvis oppleves som en berikelse både for enkeltmennesker og for menigheter. Men når skal man gripe inn og avgrense menigheten for slike innspill?

Det kan bli katastrofalt både for enkeltmenneske og menighet hvis man velger å avvise og demonisere. Man kan ikke utelukke en mulighet for at troserfaringen virkelig kunne være livgivende, og gi menigheten impulser og vitalitet selv om den kom fra uventet hold. I dag

kan vi tenke oss innvandrere for eksempel fra Romania, Kongo og Eritrea med nye uttrykksformer som vi kan forvente at vi reagerer med skepsis i forhold til.

Jeg husker misjonærene fortalte på leir om all spiritualiteten de hadde opplevd som var helt annerledes enn den jeg hadde møtt hjemme på bedehuset. I voksen alder har det blitt klart at den verdensvide kristne kirke er mye mer mangfoldig og rik enn jeg kunne forestille meg med erfaring fra min hjembygd. Det foregikk en oppvåkning da en medstudent uttrykte stor nedlatenhet i forhold til Den katolske kirke, og lærer Audun Ådland spurte bestyrtet og retorisk: «Mener du på ramme alvor at katolikker ikke er kristne?»

Det blir sagt at jeg alltid har noe av mine medmenneskers liv i mine hender. Jeg synes det er et sterkt uttrykk for det ansvar både enkeltmennesker og menighet har for å vise menneskelighet i møte med alle mennesker. I alle personlige møter kan det være hensiktsmessig å vise moderasjon i å vise prinsippfasthet og markere posisjoner. Det kan ikke være negativt å vise respekt, imøtekommenhet, vise omtanke og lytte velvillig.

Psykologisk kan man tenke at de fleste av oss har bruk for å bli sett. Jo mindre man føler at man blir sett, jo mer må man anstrenge seg for å bli tydelig. Vi kan tenke oss at søkende mennesker kommer inn i kirken med en forventning om at der er det i første rekke mennesker med åndelig fokus. Hvis jeg var ny og ukjent med behov for å bli sett, kunne det være nærliggende å tenke at jeg ville spille på den religiøse tonen. De som hørte meg, ville ganske sikkert reagere på min «falskhets». Men min falske og høye tone ville egentlig være et rop om å få hjelp og bli sett. Det ville oppleves både krenkende og avvisende hvis jeg så ble møtt med belæring og irettesettelse. En slik demonisering og avvisning kan avgjort hindre at søkende mennesker finner veien inn til den kristne menighet.

På den annen side kan det være bekymringsfullt å se at det subjektive erfaringsperspektivet framheves på bekostning av det objektive trosinnholdet. Naturligvis åpner det for mangfoldet, men teologien og prekenen kan både miste forankring og innhold. Det kan bli ganske kjedelig å høre på predikantens «synsing», eller ulike menneskelige subjektive opplevelser. Og det kan bli veldig slitsomt for predikanten hele tiden å finne noe å tale om som kan knyttes til dagligliv og virke. Han vil med rimelig sikkerhet gå tom hvis han ikke har noen flere kilder å øse av.

Apropos

Det ser ut til at de fleste predikanter lever og virker best i et produktivt spenningsforhold mellom det subjektive og objektive i teologien. Det finnes ikke et riktig svar på hvor

balansepunktet ligger, og det kan tyde på at predikanten må arbeide for å utvikle en «fingerspitzengefühl» både i forhold til det Gud har å si, og det som situasjonen krever.

Som apropos må jeg fortelle om en opplevelse fra Forsvaret: En «grå» person talte monotont i en kjedelig sal. Deretter pratet vi som hadde vært tilhørere om hvor mektig det hadde vært å høre på. Jeg husker talen fortsatt og har lurt på hvorfor den virket slik. Jeg tror det handlet om at den angikk oss med noe som vi følte at var alvorlig og viktig. I den saken var innholdet så viktig at formen ble underordnet. Det kan være et apropos til de synspunktene som kommer fram i denne oppgaven.

Er dagens fokus på prekenens personlige side og prekenens drakt et resultat av en krise i forkynnelsen? Det kan tenkes at et fokus på det personavhengige i forkynnelsen kan være kompensasjon for manglende innhold. Man kan tenke at reklamen må være bedre, prisen lavere og ropene høyere når kvaliteten på det som er til salgs blir dårligere, - og potensielle kjøpere virker uinteresserte.

6. OPPSUMMERING

Gjennom arbeid med denne oppgaven synes jeg å ha fått relevante svar på problemstillingene som ble presentert i innledningen. Jeg har blant annet funnet begrunnelser for å bruke troserfaring i forkynnelsen og funnet ut hvordan troserfaringer kan bli brukt i forkynnelsen. I tillegg har jeg fått et innblikk i at praktisk preken er mer enn det en homiletikk synes å vise. Ved å sammenligne teori og praksis hos Wisløff, er det viktige sider ved praksis som ikke nevnes i homiletikken, som for eksempel bruk av generaltema og tema i prekenen. Både metodiske og praktiske sider ved forkynnelsen har lite fokus i teori, men stor betydning i praksis. Det står ikke i homiletikken at Wisløff bruker punktmanus og repeterer temasetningen ofte. Homiletikken sier heller ikke noe om stemmebruk og at Wisløff har valgt å ha en svært muntlig form på sin preken. Og alt dette ser ut til å kunne ha stor betydning for hvordan tilhørerne oppfatter predikanten og prekenen. I lys av nyere empirisk forskning (Gaarden 2015), kan det se ut til at Wisløffs prekenform samsvarer godt med *hvordan* tilhørerne ønsker at en predikant skal preke.

Formålet med denne oppgaven har ikke vært å finne en anledning til å skamrose Wisløff. Selv om mange kan være enige i at Wisløff har satt viktige spor etter seg, er ingen tjent med å forsøke seg på å produsere en kopi. Kirken er tjent med stor variasjon og mange typer

predikanter for å kunne møte forskjellige mennesker med forskjellige behov. Vi må vokte oss vel for å holde fram en spesiell predikanttype som særlig godt egnet.

Man skal også være varsom med å tenke at ”det var best før”, og ”bare vi pusser støv av det som var, så kan alt bli bra igjen”. Men det fascinerende med å analysere muntlige opptak av gamle prekenere, er at de kan kaste lys over nåtiden. Dessuten kan det være kunnskap knyttet til praksis og prekenforståelse som er i ferd med å bli glemt eller «forlagt». Vi trenger ikke bruke alt, men kan tenke igjennom om det var noe der som igjen kunne komme til heder og verdighet.

Fokuset på troserfaringen kan se ut til å ha hatt en del års fravær i teologien mens dialektisk teologi dominerte. Wisløff hørte til den pietistiske tradisjon, og derfor førte han med seg troserfaringen som en dimensjon gjennom den dialektiske periode i teologien. Slik sett ble han en av dem som tok med seg en erfaring *om* troserfaring i praktisk forkynnelse fra den tiden da troserfaring dominerte praktisk forkynnelse.

Første del av 1900-tallet kan beskrives som en gullalder for troserfaringen i forkynnelsen. Og det var i den tiden Wisløff som teolog fikk sitt preg med Hallesby som læremester. Vi kan derfor betrakte Wisløff som en tradisjonsbærer og en kilde til kunnskap om hvordan forkynnelsen fungerte i den tiden. Det er en kunnskap og erfaring vi kan ha nytte av i dag hvis vi bare tilpasser erfaringen til vår egen tid.

Ved å analysere hvordan Wisløffs forkynnelse var, kan vi lære mye av hvordan forkynnelse kan være i praksis. Det er tydelig at han hadde vurdert og analysert vanlige folks tankegang og åndsstrømninger i tiden. Kunnskapen brukte han som innledning i prekenene sine. Han brukte svært lite tid på eksegetiske utlegninger av teksten eller lange teologiske forklaringer. Derimot foretok han analogier rett inn i vår situasjon. Tilhørerne ble ikke tatt med på en lang reise inn i Det hellige land for å finne en skattkiste der. Prekenen var raskest mulig her og nå. Han forsøkte å føre tilhørerne ansikt til ansikt med Jesus.

Wisløff er tydelig på at predikanten selv må tro på det han preker, han må leve i det han preker og det han sier må bety noe for predikanten i hans eget liv. Det han forkynner må ha med hjertespråket å gjøre. Prekenen må være personlig for at den skal kommunisere med kirkegjengerne. Og for at den skal være personlig, må den ha en personlig tone ved at predikanten setter noe på spill, utleverer noe av sitt eget, kommer med fortellinger, anekdoter, bruker forståelig språk, har øyekontakt med forsamlingen og ikke er bundet av manuskriptet. Man kan, med andre ord, ikke skille budskapets form fra budskapets innhold.

Det som overrasker meg mest i møte med Wisløffs prekener, er hvor gjennomført han var i formen, og hvor praktisk og enkel han var. Han kom for det første veldig fort til en sammenfatning av det han ville si. Prekenen startet med en slags programerklæring som var oversiktlig og grei. Dernest var det fokus på generaltema og spesialtema som sørget for struktur og en enkel rød tråd. Spesialtema ble også gjentatt mange ganger som en påminnelse. Oppdagelsen av at han brukte novellestilen med spenningstopper og vendepunkt, kom som en overraskelse. Wisløff skapte stadige spenningstopper ved å stille retoriske spørsmål som var slik at man hele tiden ventet spent på om han kunne klare å finne svar. Og svarene kom, og noen ganger på en uventet måte. Prekenen ble både litt forutsigbar og uforutsigbar på samme tid.

Hverdagsspråk, anekdoter, humor og ironi skapte en nærhet mellom predikanten og forsamlingen. Tilhørerne ble engasjert. Vi hørte latteren mange ganger. Wisløff passet på å ha kontakt, og kontrollerte denne kontakten. Dermed var han også oppmerksom og lydhør for forsamlingen. Prekenen ble knyttet til livet, og man kunne tolke prekenen slik at kristenliv var ikke et liv på siden av annet liv, men var en integrert del av levd liv.

Wisløff kunne løfte pekefingeren og advare kraftig både mot generelle åndsretninger og utvikling i samfunnet, men også mot teologiske fenomener og retninger. Det var tydelig at han gjorde det i den hensikt å bedrive sjelesorg og veiledning fra prekestolen. Tilhørerne skulle ledes inn i en sann og sunn tro.

Det kan være gode grunner til at man ikke skal tale ufarlig fra talerstolen. Wisløffs forkynnelse er en påminning om at vi ikke må ha som fokus å bli populære. Tilhørerne tåler å høre noe som går på tvers av egne tanker og forestillinger. Det kan være sunt, forfriskende og utviklende å høre synspunkter som bryter med egne synspunkter og holdninger. Likevel kan det være grunn til å spørre seg selv om prekestolen alltid er det mest egnede sted å fremme synspunkter på. Det er enkelte deler av troens språk som egner seg bedre i små grupper eller som samtale på tomannshånd.

Wisløff hevder i sine prekener at det kan være minst like vanskelig å høre Guds ord rett som å tale Guds ord rett. Denne påminnelse om hvor viktig det er å høre, kan være et apropos til betydningen av å engasjere hele menigheten som et arbeidslag. Prest og predikant er ikke alene om å ha ansvar for menighetens ve og vel. I arbeidet med Guds rike bør man ta i bruk det man har av verktøy i møte med en ny generasjon, nye landsmenn og ny religiøsitet. I det møtet er en personlig og engasjerende prekenform viktig. Aller best kommer kanskje troserfaringene til sin rett når de deles på tomannshånd som tolkningsnøkler .

Det må virke avlastende på prest og predikant når kirkegjengerne tar felles ansvar som trosvitner og kan fortelle hverandre om troserfaringer som resultat av Guds gjerning i eget liv. Ikke minst vil det mer enn noe annet kunne føre til stor takhøyde i kirken. Jeg minnes et ordspill av forhenværende biskop Erling Utne: «Pastorisering er som pasteurisering; - det dreper alt liv». Kirken må ikke overlate alt til presten og prekestolen. Alle verktøy den har i sin verktøykasse, må den ta i bruk for å møte dagens utfordringer.

Man skal vokte seg for å kaste barnet ut med badevannet, og man skal tenke seg om før man vraker den teologiske arv. Naturligvis skal vi ikke gå baklengs inn i framtiden, men det kan også være risikabelt å være historieløse. Ord fra en gammel professor kan virke irriterende og lite tidsmessige. Men den nye tid med ny religiøsitet synes å rope etter trygghet og hjelp til å tolke liv og troserfaring. Da kan det være nyttig med røtter og troserfaringer fra historien.

Man kan til og med ha bruk for å høre noen ord på tvers som en irriterende gjentakelse fra Wisløff: «Må ingen ting stå i veien for Guds ord».

7. LITTERATURLISTE

Asheim, Ivar (1976): Erfaring. Bemerkninger til et forsømt teologisk tema, i IngemannEllingsen, (red.) «*Med kall fra Gud og kirken*», (side til fra), Oslo: Luther Forlag

Asheim, Ivar (1981): ««Erfaring» på dagsorden igjen!», i Harald Bekken, (red.)*Tro og erfaring. Den kristne tro i møte med erfaring og virkelighet*, (side til fra), Oslo: Universitetsforlaget

Bekken, Harald red.(1981): *Tro og erfaring. Den kristne tro i møte med erfaring og virkelighet*, Oslo: Universitetsforlaget

Bekken, Harald red. (1982): *Tro og erfaring*, Kristiansand: Presteforeningen/Andaktsbokselskapet

Ellingsen, Ingemann(red.)(1976): «*Med kall fra Gud og kirken*», Oslo: Luther Forlag

Gaarden, Marianne (2013): «Den empiriske fordring til homiletikken», i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 2-2013, 3-20

Gaarden, Marianne (2015): *Prædiken som det tredje rum*, Anis

Hägglund, Bengt (1975): *Teologins historia. En dogmhistorisk översikt*, Lund: LiberLäromedel Lund

- Hauge, Kjetil (1982): Erfaring og erfaringsfrykt i et teologisk perspektiv, Harald Bekken, (red.) *Tro og erfaring. En studiebok om erfaringens betydning for kristen tro og forkynnelse*, Kristiansand: Presteforeningen/Andaktsbokselskapet
- Harbsmeier, Eberhard og Hans Raun Iversen (1995): *Praktisk teologi*, Fredriksberg C: Anis
- Hegstad, Harald (1993): *Transcendens og inkarnasjon. Troserkjennelsens problem i Leiv Aalens teologi*, Oslo: Solum Forlag
- Hegstad, Harald (2006): «Erfaringsspørsmålet i Leiv Aalens teologi», i *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 04/2006
- Høiesen, Ole Bjørn(1997): *Olav Valen-Senstad 1904-1963, Stridsmann for skrift og bekjennelse*
- Kierkegaard, Søren (2008): *Søren Kierkegaards skrifter 12*, København: Fonden for Søren Kierkegaard Forskningscenteret
- Laugerud, Tore (2012): «Kirken i møte med åndelige erfaringer i grenseland til kristen tro – et missiologisk perspektiv», i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 1-2012, 4-12
- Luther, Martin(1968): *Predikener Over alle søn-og helligdagers evangelier*, Oslo: Det evangelisk lutherske kirkesamfunn
- Morland, Egil(2014): *Forkynnelsen i en kampsituasjon. En analyse av Henrik Aubert Seips prekener 1940-1945*, University of Bergen
- Mosdøl, Hallvard Olavson (2013): «Fra tekst til preken» », i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 2-2013, 21-31
- Norges kristelige studentforbund (1984): *Tro og erfaring*, Temahefte nr.17, Oslo
- Nordhaug, Halvor (2000): *...så mitt hus kan bli fullt. En bok om prekenen*, Oslo: Luther Forlag
- Sjaastad, Egil (1982): *I samtale med Carl Fr. Wisløff*, Oslo: Lunde Forlag
- Sjaastad, Egil (2012): «Troserfaringen i forkynnelsen ifølge Carl Fr.Wisløff», i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 1-2012, 28-40
- Sjaastad, Egil (2008): «Hva er aktuell forkynnelse? Carl Fr. Wisløff og spørsmålet om forkynnelsens aktualitet» i Sverre Bøe (red.), *Teologen Carl Fr. Wisløff. En antologi hundre år etter hans fødsel*, Oslo: FMH-forlaget

Skjevesland, Olav (1995): Det skapende ordet. En prekenlære, Oslo: Universitetsforlaget
Skjæveland, Tore og Hallvard Olavson Mosdøl (2013): «Jakta på den raude tråden – og knaggar i preika» , i Tidsskrift for Praktisk Teologi 2-2013, 32-40

Skottene, Ragnar Olav Valen-Senstad i Norsk biografisk leksikon. Hentet 11.04.2016:
https://nbl.snl.no/Olav_Valen-Sendstad

Wisløff, Carl Fr.(1971) Norsk kirkehistorie III, Oslo: Lutherstiftelsens Forlag

Wisløff, Carl Fr.(1973) *Ordet om korset*, Oslo: Lunde & Co's

Wisløff, Carl Fr.(1975) «Har pietismen noe å gi oss i dag?», i Asbjørn Kvalbein, (red.),
Levende pietister, (s.7-18), Oslo: Lunde

Wisløff, Carl Fr.(1978) *Ordet fra Guds munn*, 4.utg. Oslo: Luther Forlag

Wisløff, Carl Fr.(1978) *Utvelgelsen i Kristus*, Oslo: Lunde Forlag og Bokhandel

Wisløff, Carl Fr.(1976) *Lyset skinner i mørket..*, Oslo: Lunde Forlag

Wisløff, Carl Fr.(1979) *Vitnesbyrd om Jesus*, Oslo: Lunde Forlag

Wisløff, Carl Fr. På dybde.org er hele det digitale arkivet med taler og foredrag av
Wisløff lagret her(Hentet 12.05.2016 kl.16.20):

<http://dybde.org/ARKIVET/Person/CFWisloeff>

Wisløff, Carl Fr. Tekstgjennomgåelsen fra Lk.10.38-42 (Hentet 12.05.2016 kl.16.20):

[http://dybde.org/ARKIVET/CFWisloeff/utensang/ukatalogisert/Tekstgjennomgaaelser/_Wisloeff,%20Carl%20Fr_16.%20soendag%20etter%20pinse%20%20\(2.rekke\)%20-%20Luk%201;38-42_.mp3](http://dybde.org/ARKIVET/CFWisloeff/utensang/ukatalogisert/Tekstgjennomgaaelser/_Wisloeff,%20Carl%20Fr_16.%20soendag%20etter%20pinse%20%20(2.rekke)%20-%20Luk%201;38-42_.mp3)